

Szlak Książąt
Mazowieckich

PRZEWODNIK

mazowsze.travel

Mazowsze.
serce Polski

 MAZOWIECKA
REGIONALNA
ORGANIZACJA
TURYSTYCZNA

Wydawca Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna
ul. Nowy Świat 27/2, 00-029 Warszawa, www.mrot.pl
tel.: +48 22 877 20 10

Teksty Daniel Sukniewicz, Piotr Marczak

Redaktor Jolanta Sieradzka-Kasprzak

Korekta merytoryczna dr Mieczysław Żochowski, Dominika Borówka,
Magdalena Budkiewicz-Suchcka

Współpraca Adam Jasiński, Adam Pawliszak

Korekta językowa Grzegorz Berent

Zdjęcia Archiwum MROT, Europejskie Centrum Artystyczne
im. Fryderyka Chopina w Sannikach,
Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie,
Archiwum Euro Pilot Sp. z o.o.

Opracowanie i redakcja Euro Pilot Sp. z o.o.
ul. Konarskiego 3, 01-355 Warszawa
europilot.com.pl

Warszawa, 2026

ISBN 978-83-8218-362-7

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część niniejszej publikacji nie może być
reprodukowana bez pisemnej zgody Wydawcy.

Fundusze Europejskie
dla Mazowsza

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Mazowsze.
serce Polski

Publikacja realizowana w ramach projektu pn. „Rozwój oferty szlaków turystycznych Mazowsza” współfinansowanego z Funduszy Europejskich dla Mazowsza 2021-2027, Priorytet: Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu, Działanie: Kultura i turystyka.

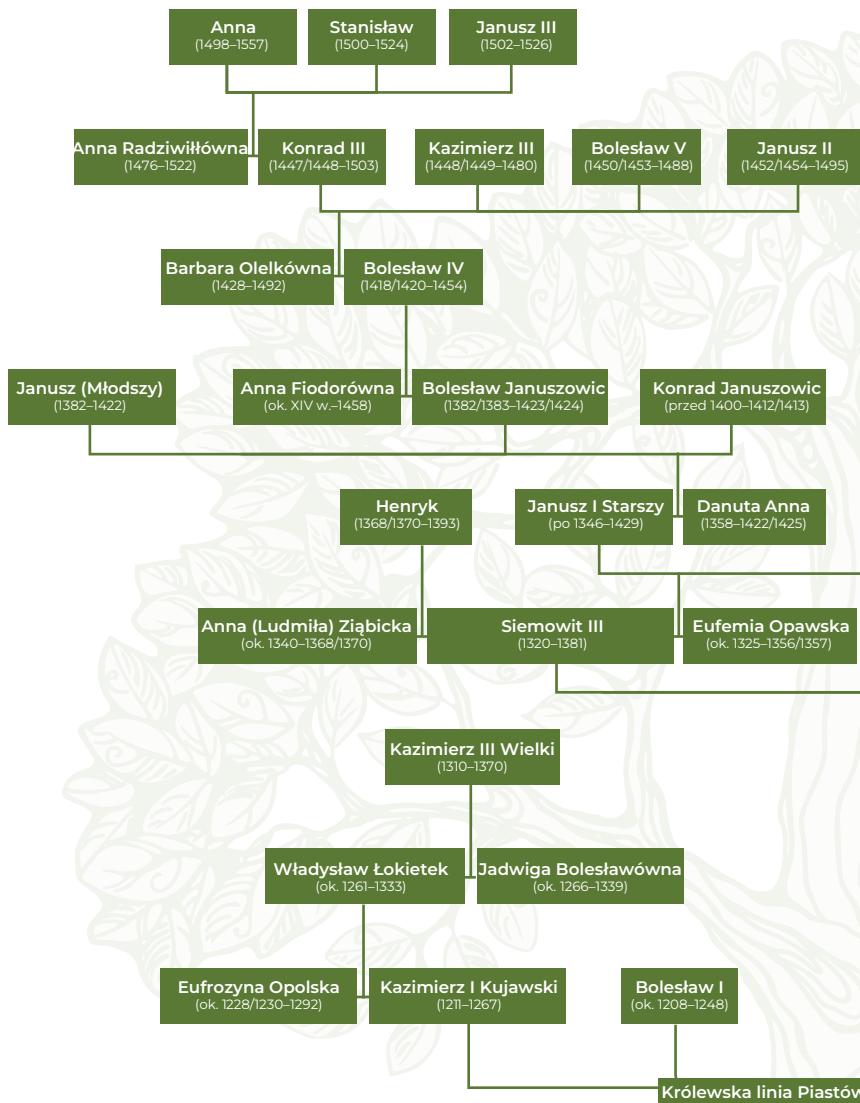
Szlak Książąt Mazowieckich

Mazowsze. Dziś – serce Polski. W okresie kształtowania się Rzeczypospolitej przez ponad trzy stulecia – odrębne państwo. W centrum regionu zachwyca stolica, pełna wrażeń, atrakcji i kontrastów, ze słynnymi zabytkami i biznesowym city, które sięga chmur. Wokół rozciąga się kraina równie niezwykła, która kusi pejzażem pól, łąk i lasów, malowniczo przeplecionych błękitnymi wstęgami rzek. To idealny kierunek na dłuższe i krótsze wypady rowerowe, rodzinne kajakowanie i leśne wędrówki. Wyprowadza przez Mazowsze to prawdziwa przygoda, której trasę znaczą średniowieczne zamki, szlacheckie dwory, świątynie wielu wyznań, pola wielkich bitew i krajobrazy, których różnorodność od lat przyciąga filmowców. Cały ten świat to olbrzymi skarbiec historii, kultury i przyrody. Wystarczy stanąć u jego granic i wypowiedzieć zaklęcie: Mazowsze, otwórz się! A później podążyć wybranym szlakiem.

Oto **Szlak Książąt Mazowieckich** – podróż do czasów średniowiecza, kiedy Mazowsze rosło w siłę dzięki władcom śmiałym i ambitnym. Protoplastą linii mazowieckich Piastów był Konrad Mazowiecki. Historia zapoczątkowanej przez niego dynastii to opowieść o trzech wiekach budowania cywilizacji pomimo gorących sporów i zaciętych walk. Książęta założyli ponad sto miast, budowali zamki i fundowali kościoły, których styl, zwany gotyką mazowiecką, na stałe wszedł do historii sztuki. Dzieje władców Mazowsza to także wstrząsające historie rodzinne (jedna z nich zainspirowała Szekspira!) oraz legendy o skarbach templariuszy i... niezwykłym wynalazku, który przyczynił się do zwycięstwa pod Grunwaldem armii polsko-litewskiej, wspieranej przez oddziały chorągwi mazowieckiej.

Szlak Książąt Mazowieckich jest jedną z kilku tras tematycznych, dzięki którym można odkryć dziedzictwo Mazowsza. Warto poznać je wszystkie. Szlak Chopinowski wiedzie śladami jednego z najwybitniejszych kompozytorów świata. Szlak Bitwy Warszawskiej 1920 to podróż w czasie i przestrzeni udowadniająca, że batalia sprzed ponad stulecia słusznie uważana jest za jedną z najważniejszych w historii Europy. Mazowsze na Filmowo to propozycja dla podróżników i miłośników kina w jednym, zaś Industrialne Mazowsze to cała masa atrakcji spod znaku kolei wąskotorowych, starych fabryk, elektrowni czy urządzeń hydrotechnicznych.

Więcej informacji o szlakach można znaleźć na stronie internetowej mazowsze.travel

Konrad I Mazowiecki
(1187–1247)

Siemowit I
(1215–1262)

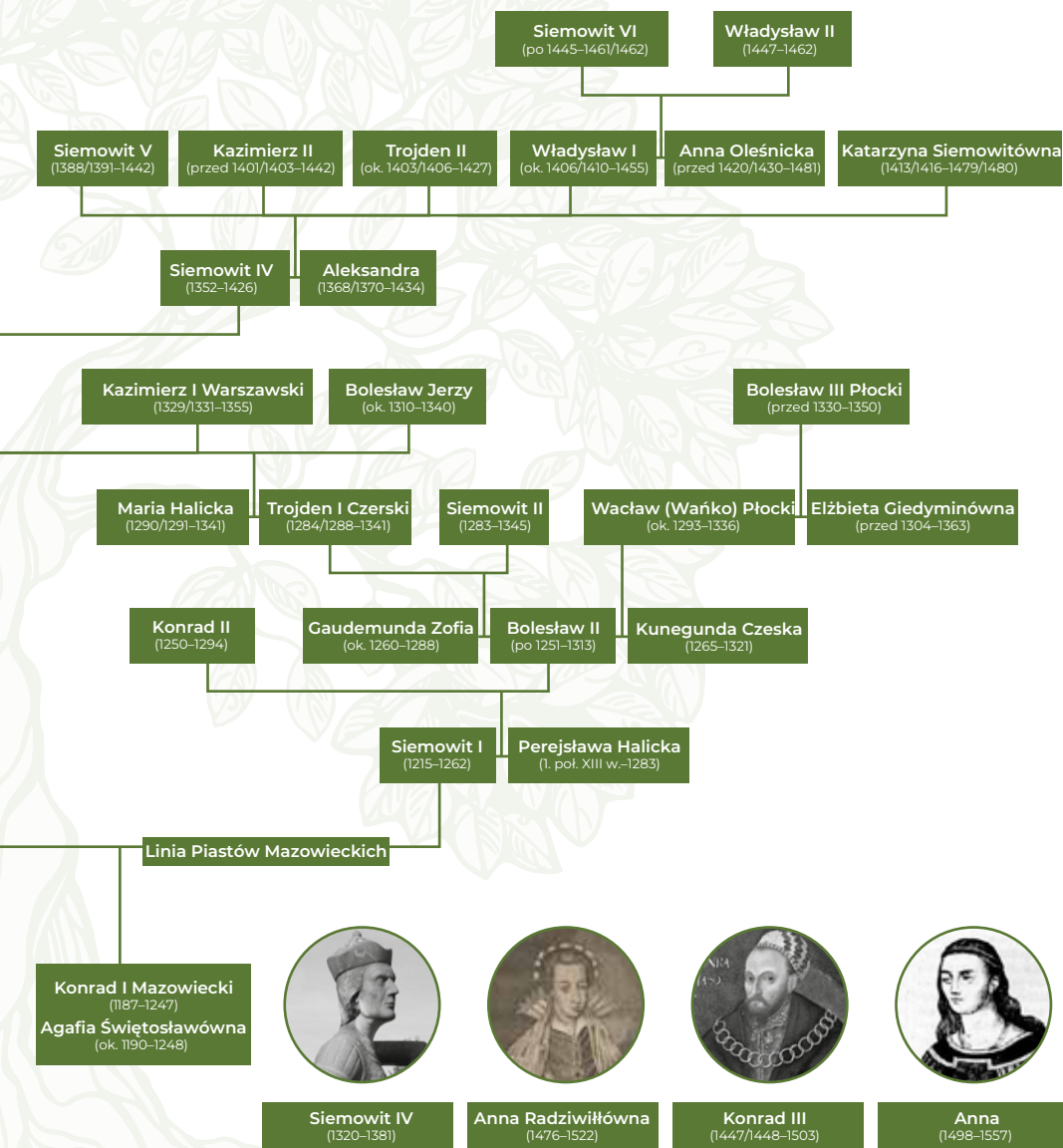

Władysław Łokietek
(ok. 1261–1333)

Kazimierz III Wielki
(1310–1370)

Główna linia władców Mazowsza

300 lat niezależnego Mazowsza kalendarium

• Rok 1138

Książę Bolesław Krzywousty umiera w Sochaczewie. Zostawia testament, w którym – jak pisał Gall Anonim – *dla zapobieżenia domowym wojnom, zwadom i rozterkom, mogącym po jego zgonie wybuchnąć, królestwo Polskie, którego dotąd sam jeden księciem był i monarchą, między czterech synów swoich podzielił*. Zwierzchnią władzę przekazał najstarszemu z nich. Z jednej z dzielnic, na które została podzielona Polska, po latach wyłoni się niezależne Księstwo Mazowieckie.

zawiera umowę z Hermannem von Salza – wielkim mistrzem Zakonu Najświętszej Maryi Panny. Krzyżacy w zamian za rozwiązanie problemu pruskiego dostają od Konrada Mazowieckiego w użytkowanie ziemię chełmińską. Zakon skutecznie wyniszcza Prusów. Ich ostatni bastion pada w 1283 r. – pół wieku po rozpoczęciu podboju. Jednocześnie Krzyżacy fałszują tzw. przywilej kruszwicki z 1230 r., żeby przejąć ziemię chełmińską, a następnie dobrzyńską na własność. Zamiast być obrońcami Mazowsza, stają się zagrożeniem dla całej Polski.

• Około 1200 roku

Wnuk Bolesława Krzywoustego – Konrad Mazowiecki (1187/1188–1247) – staje się samodzielnym księciem Mazowsza i Kujaw. Dzielnicami, spadkiem po ojcu Kazimierzu Sprawiedliwym, dzieli się z bratem Leszkiem Białym.

• Rok 1228

Na Mazowsze przybywają pierwsi Krzyżacy – w pierwszym roku tylko... dwaj. Konrad Mazowiecki, przymuszony trudną sytuacją na północnej granicy, utraciwszy praktycznie ziemię chełmińską na rzecz Prusów,

• Rok 1247

Mazowsze po śmierci Konrada Mazowieckiego zostaje podzielone między dwóch jego synów: Bolesława I i Siemowita I. Rok później, po śmierci Bolesława, całość ziem obejmuje Siemowit I. Sprawuje rządy do 1262 r., gdy ginie podczas najazdu litewsko-rusińskiego. Synowie Siemowita: Konrad II i Bolesław II dzielą Mazowsze na pół. Pierwszy rządzi na wschodnim Mazowszu ze stolicą w Czersku, drugi w części zachodniej ze stolicą w Płocku, by po bezdzietnej śmierci brata na 19 lat objąć w posiadanie całe księstwo.

• Rok 1313

Umiera książę Bolesław II. Na łożu śmierci dzieli Mazowsze między trzech synów: Siemowita II, Trojdena (który został władcą Księstwa Czerskiego) oraz Wacława Płockiego. Od tej pory księstwo będzie podzielone na dzielnice i częściowo zależne lennie od władców Czech, potem zaś od króla Polski przez prawie 60 lat. Do jego zjednoczenia i niezależności doprowadzi dopiero syn Trojdena – książę Siemowit III – uznany za najwybitniejszego z mazowieckich władców.

liczne miasta. W polityce zagranicznej współpracował z Królestwem Polskim. W bitwie pod Grunwaldem stał ramię w ramię z Władysławem Jagiełłą oraz Witoldem, dzielnie bijąc Krzyżaków.

• Rok 1454

Na polowaniu ginie książę Bolesław IV – wnuk księcia Janusza. Pozostawia na rządzonym przez siebie wschodnim Mazowszu nieletnich synów. Gdy rok później umiera jego kuzyn Władysław I, który sprawował rządy na zachodnim Mazowszu i także pozostawił małoletnich potomków, Księstwo Mazowieckie nie ma żadnego pełnoletniego następcy tronu.

• Rok 1370

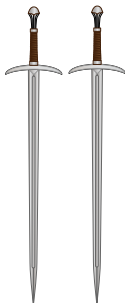
Umiera bezdzietnie król Kazimierz Wielki – ostatni przedstawiciel dynastii Piastów na polskim tronie. W wyniku umowy lennej króla oraz księcia Siemowita III Mazowsze staje się z powrotem zjednoczone i niezależne. Wyrazem samodzielności Mazowsza jest odmowa udziału księcia Siemowita III w koronacji na króla Polski Ludwika Węgierskiego. Siemowit III dzieli księstwo pomiędzy dwóch synów – Janusza, który otrzymuje wschodnie Mazowsze ze stolicą w Czersku, i Siemowita IV, który otrzymuje Mazowsze zachodnie ze stolicą w Płocku. Podział ten przetrwał do czasu ostatecznego włączenia Mazowsza do Polski.

• Rok 1462

Wygasa płocka linia książąt mazowieckich sprawująca władzę na zachodnim Mazowszu. W ciągu kilku miesięcy umierają bezdzietnie w młodym wieku synowie Władysława I: 16-letni Siemowit VI i jego 14-letni brat – Władysław II. Król polski Kazimierz Jagiellończyk, wykorzystując ich śmierć i przysługujące mu prawa suwerena, włącza do Polski pierwsze ziemie mazowieckie: rawską i gostynińską. Do końca XV w. kolejni władcy Polski włączają pozostałe ziemie zachodniego Mazowsza do Rzeczypospolitej.

• Na przełomie XIV i XV w.

Księstwo Mazowieckie osiąga apogeum swojej siły, a jego władcy stają się jednymi z najważniejszych graczy na arenie politycznej w tej części Europy. Siemowit IV, wykorzystując bezkrólewie po śmierci króla Ludwika Węgierskiego, próbuje zdobyć koronę Polski. Janusz skupił się na rozwoju swojej dzielnicy, prowadząc intensywną politykę osadniczą oraz lokując

• Lata 1524–1526

W ciągu dwóch lat umierają w młodym wieku Stanisław (1524) i Janusz III (1526) – dwaj ostatni książęta mazowieccy sprawujący władzę na wschodnim Mazowszu. Ich ziemie zostają włączone do Polski. W ten sposób dokonuje się ostateczna inkorporacja Mazowsza do Królestwa Polskiego. Zgon książąt wówczas i dziś wydaje się zagadkowy; niektórzy podejrzewali nawet podwójne morderstwo, które miało położyć kres Księstwu Mazowieckiemu.

- 1 Jazdów – dwór myśliwski książąt mazowieckich
- 2 Pl. Trzech Krzyży – pamiątka po średniowiecznych pustelnikach
- 3 Kościół św. Anny – bernardyńska świątynia
- 4 Zamek Królewski – siedziba książąt mazowieckich
- 5 Katedra św. Jana – miejsce pochówku książąt mazowieckich
- 6 Mury miejskie – jedno z pierwszych umocnień tego typu w Polsce
- 7 Dom przy Rynku nazywany kamienicą książąt mazowieckich
- 8 Ul. Zakroczymska – północna część Traktu Zakroczymskiego

Warszawa książąt mazowieckich

Warszawa została założona ok. 1300 r. przez księcia Bolesława II, wnuka Konrada Mazowieckiego. Najstarsza część Warszawy, obejmująca w początkach XIV w. obszar dzisiejszego Starego Miasta, była otoczona wałem, a pierwszymi murowanymi budowlami były: Wieża Grodzka w miejscu zamku, Wieża Bramna (tzw. Wieża Żuraw) oraz dwie bramy prowadzące do miasta: Krakowska

i Nowomiejska. W miejscu dzisiejszej Katedry św. Jana znajdował się drewniany kościół, a na rynku dom zarządzającego grodem wójta.

W 1406 r. Warszawa zastąpiła Czersk w roli stolicy wschodniego Mazowsza. W tym samym roku książę Janusz I założył za murami miejskimi Starej Warszawy nowe miasto – Nową Warszawę. I tak jak Stara Warszawa miała w herbie syrenę (co prawda bardziej

OSTATNI KSIĄŻĘTA MAZOWIECCY

Na warszawskim zamku w odstępie półtora roku (1524 i 1526) zmarli bezpotomnie w młodym wieku dwaj ostatni książęta mazowieccy – Stanisław i Janusz III. Wraz z ich śmiercią wygasła dynastia książąt mazowieckich, którzy sprawowali rządy od ponad 300 lat. Śmierć obu książąt, a zwłaszcza Janusza, do dziś budzi wątpliwości. Jeszcze przed śmiercią Janusza III dwie osoby zostały skazane i w okrutny sposób stracone (przez palenie przez cztery godziny na wolnym ogniu) za próbę otrucia księcia. Podejrzewano, że podanie trucizny zleciła Katarzyna Radziejowska. Ponoć piękna wojewodzianka miała zemścić się w ten sposób na dwóch mazowieckich władcach za odrzucenie jej wdzięków. Niektórzy podejrzewali natomiast, że Radziejowska działała na zlecenie samej królowej Bony, której na rękę było wygaśnięcie mazowieckiej dynastii i włączenie Mazowsza do Polski. By rozwiać niebezpieczne pogłoski, król Zygmunt Stary powołał specjalną „komisję śledczą”, która wyjaśniła sprawę podczas obrad sejmu. Lekarze po zbadaniu ciała zmarłego księcia orzekli, że *nie z ręki ludzkiej, ale w woli Pana Boga Wszechmogącego zszedł z tego świata i umarł*. Przyczynę śmierci upatrywano w słabym zdrowiu obu książąt, zapadaniu na suchoty, a także w nadmiernym opilstwie i hulaszczym trybie życia. Gdy jednak w 1953 r. archeolodzy odkryli szczątki mazowieckich władców, okazało się, że wcale nie wyglądali na słabowitych – Janusz był potężnej, muskularnej budowy, miał wypukłą klatkę piersiową i tzw. podwójną kość pachcierzową.

📷 Katedra św. Jana, sarkofag ostatnich książąt mazowieckich: Janusza III i Stanisława

przypominała ona harpię niż piękną pannę z mieczem), tak Nowe Miasto otrzymało inny herb – przedstawiający pannę z jednorożcem.

Punkty informacji turystycznej w Warszawie **Centrum Warszawskiej Informacji Turystycznej**

Stołeczne Biuro Turystyki,
Pałac Kultury i Nauki (wejście od
ul. Emilii Plater), Plac Defilad 1
tel. +48 503 033 720
warsawtour.pl

Warszawskie Centrum Informacji Turystycznej

Plac Zamkowy 1/13
tel. +48 22 635 18 81
wcit.waw.pl

1 JAZDÓW

Najazd i ścięcie księcia Siemowita

W okolicy dzisiejszego Zamku Ujazdowskiego stał w XIII w. dwór myśliwski książąt mazowieckich. 24 czerwca 1262 r. doszło tam do tragedii. Litwini i Rusini pod wodzą Mendoga najechali Mazowsze i wdarli się na teren grodu, w którym przebywał władający wówczas Mazowszem syn Konrada

Mazowieckiego, księżę Siemowit I, wraz ze swoim synem Konradem II. Najeźdźcy na oczach małego Konrada zabili jego ojca, dziecko zaś wzięli w niewolę. Ścięcie Siemowita I nakazał prawdopodobnie Ostafij Konstantynowicz z Riazania. Siemowit I był jedynym księciem mazowieckim, który nie doczekał się uroczystego pochówku. Po tragicznym zgonie jego ciało zostało prawdopodobnie spalone przez pogan.

 Zamek Ujazdowski zbudowano na terenie dawnej osady Jazdów. Pamiątką po tamtym okresie jest adres rezydencji – ul. Jazdów 2.

Zamek jest siedzibą **Centrum Sztuki Współczesnej**, u-jazdowski.pl

2 PLAC TRZECH KRZYŻY

Chatka trzech pustelników

Nazwę placu niektórzy wiążą z legendą o trzech pustelnikach, którzy mieszkali tu, gdy w miejscu Warszawy szumiała nieprzebyta puszcza. Ponoć księżę Siemowit I był świadkiem, jak kiedyś pustelnicy pomagali zwierzętom. Na pytanie księcia, po co to robią, odpowiedzieli, że życie bez pomagania innym jest puste. Księżę postanowił zatem pomóc świętym mężom, przysyłając im różne

 Kościół św. Anny

dary. Ściągnął tym na nich nieszczęście. Rozbójnicy, myśląc, że książę w leśnej chatce ukrywa swoje skarby, napadli na pustelników i zabili ich.

3 KOŚCIÓŁ ŚW. ANNY Bernardyni w Warszawie

Kościół ufundowała księżna Anna Fiodorówna – synowa księcia Janusza Starszego i matka księcia Bolesława IV – która również sprowadziła do niego z Krakowa bernardynów. Świątynia została poświęcona w grudniu 1454 r., kilka miesięcy po tragicznej śmierci syna księżnej, gdy ta sprawowała władzę na Mazowszu w imieniu swych małoletnich

Gdy Mazowsze nie było jeszcze częścią Polski, a do Warszawy częściej przybywali posłańcy książęcy z Czerska niż królewscy z Krakowa, dzisiejsze Krakowskie Przedmieście nazywało się Przedmieściem Czerskim. Było częścią najważniejszego traktu Mazowsza – Traktu Zakroczymskiego, który łączył dwa najważniejsze centra ówczesnej władzy książęcej: Czersk i Płock.

 Wieża Grodzka – najstarsza murowana budowla Zamku Królewskiego

wnuków. W kościele znajdował się nagrobek innej księżnej Anny – matki ostatnich książąt mazowieckich – ufundowany przez jej syna Stanisława, lecz nie zachował się do dzisiaj.

4 ZAMEK KRÓLEWSKI Siedziba książąt mazowieckich

Najstarszą siedzibą książęcą był drewniany dwór wzniesiony w miejscu dzisiejszego zamku, zaś pierwszą budowlą murowaną – zachowana do dziś w części piwnicznej i parterowej Wieży Grodzkiej. Czas panowania książąt pamiętają też piwnice gotyckie. Niestety, podobnie jak wnętrze Wieży Grodzkiej, są niedostępne dla turystów zwiedzających zamek wyznaczonymi trasami. Piwnice, w których dziś prowadzi się zajęcia muzealne dla uczniów, są częścią pałacu książęcego (Curia Maior) wzniesionego w pierwszych latach XV w. przez księcia Janusza Starszego. Była to prostokątna budowla ceglana, której południowo-wschodni narożnik wznosił się nad potężną skarpą. Fasadę zachodnią zdobiły płytkie, ostrołukowe wnęki zakończone ornamentem. Podczas odbudowy zamku w latach 1971–1974 elewacja od strony Dziedzińca Wielkiego została odtworzona w postaci najbardziej zbliżonej do oryginalnej

 Elewacja katedry tylko przypomina gotyką – pod ceglami jest betonowa konstrukcja

gotyckiej fasady Domu Wielkiego. W obrębie budowli znajdowały się jeszcze inne budynki: Curia Minor, gdzie mieszkali książę mazowieccy, oraz Palatium, gdzie mieściła się kancelaria księcia. W sierpniu 1526 r., po śmierci ostatnich książąt mazowieckich, gdy do Warszawy przybył król Zygmunt I Stary, zamek warszawski zaczęto nazywać Zamkiem Królewskim.

Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum. Rezydencja Królów i Rzeczypospolitej.

Plac Zamkowy 4
zamek-krolewski.pl

5 KATEDRA ŚW. JANA **Nekropolia władców wschodniego Mazowsza**

Świątynię wzniesiono w drugiej połowie XIV w. w miejscu drewnianego kościoła grodowego. W jej podziemiach znajdują się groby księcia Janusza i jego wnuka Bolesława IV.

Przy wejściu do sąsiadującego z Katedrą św. Jana kościoła jezuitów stoi rzeźba niedźwiedzia. Według legendy to jeden z książąt, zwany ze względu na swą posturę Niedźwiedziem, który skamieniał w tej postaci, gdy zobaczył, jak wybranka jego serca wychodzi za mąż za kogoś innego.

Z kolei w nawie bocznej zachował się jedyny oryginalny nagrobek książąt mazowieckich – sarkofag księcia Stanisława i Janusza III wystawiony przez ich siostrę Annę (zdjęcie na s. 8). Po śmierci braci, kiedy Anna została ostatnim potomkiem rodu Piastów mazowieckich, musiała skorzystać ze wsparcia finansowego króla Polski Zygmunta Starego.

Bazylika Archikatedralna w Warszawie Męczeństwa św. Jana Chrzciciela, ul. Świętojańska 8

6 MURY MIEJSKIE **Twierdza Warszawa**

Aby podnieść obronność miasta, w połowie XIV w. przystąpiono do wymiany miejskich wałów ziemnych na ceglane mury. Kolejny etap budowy murów miejskich przypadł na lata panowania księcia Janusza I Starszego. Wznoszone etapami mury zamknęły swym obwodem obszar miasta o powierzchni ponad 8,5 ha. Ich pełna długość wynosiła – wzdłuż ulic Podwale, Mostowej i skarpy wiślanej – ok. 1200 m. Tylko trzy miasta na Mazowszu były otoczone murami: Warszawa, Płock i Pułtusk.

7 KAMIENICA KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH **Pogańskie zwyczaje w centrum Warszawy**

Dom stojący na rogu Rynku Starego Miasta i ul. Wąski Dunaj jest nazywany kamienicą książąt mazowieckich. Z jego powstaniem

 Czy pod fundamentami kamienicy rzeczywiście został zakopany czarny kot?

 Królewski Zdrój w Parku Traugutta

wiąże się legenda. Ponoć podczas budowy domu, która postępowała wyjątkowo opornie, księżna Danuta Anna – żona księcia

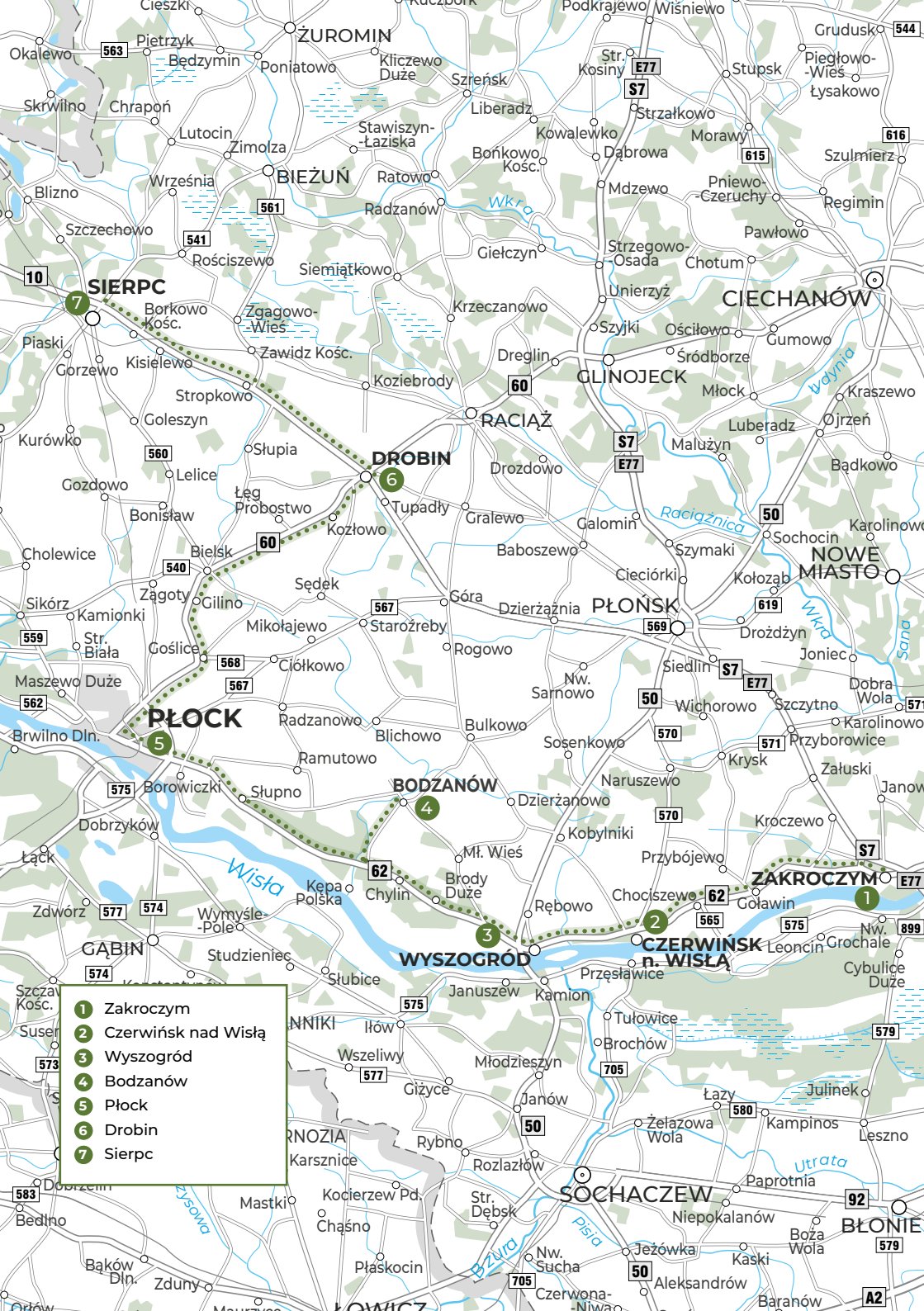
Janusza, wychowana w tradycji pogańskiej Litwinka – postanowiła złożyć krwawą ofiarę, by przyspieszyć prace. Mistrz murarski złapał więc czarnego kota i żywcem zamurował go w fundamentach domu. Prace ruszyły zwa-wo i wkrótce kamienica stała gotowa.

PIĘKNA SYRENKA CZY STRASZLIWA HARPIA – JAKI JEST PRAWDZIWY HERB WARSZAWY?

Najstarsze znane dziś przedstawienie herbu Warszawy znajduje się na pieczęciach w dokumentach rady miasta z 1400 i 1402 r. Obecnie są one przechowywane w Archiwum Państwowym w Toruniu. Na trójkątnej tarczy herbowej przedstawiono postać z ludzką głową i wijącymi się po jej bokach łakami, ludzkim tułowiem przechodzącym w ptasi i z długim, jakby wężowatym ogonem oraz szponiastymi łapami. Jeśli do całości dodamy skrzydła, otrzymamy istotę, której bliżej aparycją do znanej z greckiej mitologii harpii niż do syreny z pomników znajdujących się dziś w Warszawie. Świadczą o tym zwłaszcza loki herbowej podobizny – harpie były zwane pięknowłosymi stworzeniami.

8 ULICA ZAKROCZYMSKA Północna część Traktu Zakroczymskiego

Ulica Zakroczymska to część traktu, którego nazwa zachowała się w nazwie ulicy. Po lokacji Nowego Miasta trakt stał się pierzeją nowomiejskiego rynku. Na przedłużeniu ulicy Zakroczymskiej, w okolicy dzisiejszego Parku Traugutta, znajduje się ujęcie wody pitnej, tzw. Królewski Zdrój. Według legendy, gdy książę Siemowit I zgubił się w puszczy podczas polowania, jeleni ze złotymi rogami doprowadził go do źródła wybijającego właśnie w tym miejscu. Źródło szybko stało się sławne ze względu na swą krystalicznie czystą wodę. Pijano ją w najlepszych warszawskich domach, na dworze książęcym, a także królewskim. W XVIII w. król Stanisław August nakazał wybudować nad źródłem wodozbiór.

- 1 Zakroczym
- 2 Czerwiński nad Wisłą
- 3 Wyszogród
- 4 Bodzanów
- 5 Płock
- 6 Drobin
- 7 Sierpc

Trasa Konrada Mazowieckiego – część zachodnia

Zapraszamy na wycieczkę po północnym Mazowszu, kolebce Księstwa Mazowieckiego. To tu książę Konrad zakładał pierwsze grody. Stolicą księstwa był Płock, który do dziś pozostaje miastem z największą liczbą zabytków związanych z książętami mazowieckimi. Wisła pełniła wówczas rolę głównego traktu komunikacyjnego, którym spławiano towary. Pewnego razu transportowano nią nawet... most pontonowy – tajną broń króla Władysława Jagiełły, która umożliwiła przeprawienie się armii polskiej wspieranej przez rycerstwo

mazowieckie na drugi brzeg Wisły, zaskoczenie wojsk krzyżackich i błyskotliwe zwycięstwo w bitwie pod Grunwaldem. Most został zmontowany w Czerwińsku, u stóp zachowanego do dziś romańskiego kościoła.

W tej części Mazowsza warto odwiedzić miejsca, w których znajdowały się niegdyś książęce strażnice, zobaczyć najcenniejszy na Mazowszu renesansowy nagrobek wzorowany na twórczości Michała Anioła, a także tajemniczy pogański symbol, który zachował się... w ścianie katolickiego kościoła.

KONRAD MAZOWIECKI

Konrad I (1187/118–1247) od początku panowania koncentrował się na ekspansji w kierunku ziem pruskich. Intensywna polityka księcia doprowadziła jednak do wzrostu aktywności pogańskich plemion pruskich, które zorganizowały skuteczną obronę, a następnie przeszły do działań ofensywnych, stwarzając poważne zagrożenie dla jego ziem. W 1226 roku, chcąc zabezpieczyć północne granice swojej dzielnicy, Konrad sprowadził na Mazowsze zakon krzyżacki. Początkowo mieli oni wspierać walkę z Prusami, jednak już od 1242 roku książę pozostawał z nimi w sporach o ziemię i wpływy. Czy Konrad nie wiedział o ich działaniach na Węgrzech?

 Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Zakroczymiu

1 ZAKROCYM

Strażnica nad Wisłą

Zakroczym leży na wysokim, sięgającym miejscami 25 m i malowniczo pociętym parowami brzegu Wisły. Wydarzenia, które miały tu miejsce w czasach, gdy Mazowiszem władali książęta, zostały upamiętnione w herbie miasta. Podania mówią, że podczas gdy mężny rycerz Junosza zdążył na własny ślub, przed orszakem przebiegł biały baranek. Rycerz uznał to za dobrą wróżbę i, jak się szybko okazało, miał rację. Orszak ślubny spotkał... podjazd krzyżacki. Mężny Junosza wybił wszystkich braci zakonnych i jeszcze ze śladami krwi wrogów przybył przed ołtarz, gdzie czekała już jego luba. Na cześć tego wyczynu Zakroczym otrzymał herb: białego baranka na tle czerwonym jak krew.

Krzyżacy w Zakroczymiu

Czy w legendzie jest ziarno prawdy? Krzyżacy rzeczywiście docierali do Zakroczyimia, lecz w innych niż militarne celach. W czerwcu 1335 r. prawnukowie Konrada Mazowieckiego, książęta Siemowit II i jego brat Trojden, na rynku w Zakroczymiu odnieśli porażkę, nie zawarte z wielkim mistrzem krzyżackim Dietrichem von Altenburgiem. Przymierze

to gwarantowało zabezpieczenie Mazowsza. Książęta mazowieccy nie chcieli podzielić losu przyrodniego brata Wacława, który pod naciskiem Luksemburgów i zakonu złożył hołd lenny Koronie Czeskiej. W obawie przed podobnym krokiem w stosunku do nich, utrzymywali poprawne stosunki z Krzyżakami. W Zakroczymiu zapadały również inne ważne decyzje. To tutaj książę Janusz Starszy ogłosił zbiór praw dla ziem mazowieckich, a w miejscowym kościele farnym odbywały się sejmiki mazowieckie.

Zakroczymskie warownie

W północno-wschodniej części miasta, na wzgórzu Czubajka, archeolodzy odkryli książęcą strażnicę. Gród istniał od XI do XIV w. i prawdopodobnie nazywał się Czuwatka. Inną, nieistniejącą już zakroczymską warownią, która pamiętała czasy książąt mazowieckich, był zamek. XVII-wieczne ilustracje ukazują jego drewnianą zabudowę otaczającą prostokątny dziedziniec. Zachowały się jedynie zabytkowe piwnice, na których wybudowano współczesny dworek. Na liczącym 700 lat rynku znajdowała się niegdyś studnia – dawny źródło książęcy, z którego mogli zaczerpnąć wody podróżni wędrujący

Trakt, który biegł z Czerska do Płocka, swą nazwę zawdzięczał Zakroczyimiowi, gdzie była przeprawa przez Wisłę. Znajdowała się ona niedaleko dzisiejszego mostu na drodze krajowej nr 7. Po przeprawie, przed dotarciem do Zakroczyimia, na podróżnych czekała trudna do odparcia pokusa – karczma Utrata, której nazwa wzięta się stąd, że niejednego pobyt w niej doprowadził do ruiny finansowej. Dzisiaj znajduje się tu jedna z najbardziej malowniczych plaż nad Wisłą. Trasa od Utraty do Zakroczyimia wiodła malowniczymi wąwozami. Dojście na zakroczymski rynek zwiastował widok rozdzielonych wąską ścieżką dwóch wzgórz. Na jednym wznosiła się strażnica Czuwatka, a na drugim kościół.

☐ Kościół Zwiastowania Najświętszej Marii Panny

Traktem Zakroczymskim. Obecnie planowana jest rekonstrukcja nadziemnej nadbudowy studni. Przy rynku znajduje się też pamiętający książęcą świetność Mazowsza gotycki Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego.

zakroczym.pl

2 CZERWIŃSK NAD WISŁĄ

Tajemnice romańskiego opactwa

Smoki i ślady mieczy na romańskim portalu, tajemnicza płyta nagrobna, templariusze i tajna broń króla Władysława Jagiełły, która – wykorzystana w Czerwińsku – umożliwiła dowodzonej przez króla armii prawdziwy blitzkrieg... Romańskie opactwo kryje wiele tajemnic.

Perła architektury romańskiej

Romański Kościół Zwiastowania Najświętszej Marii Panny był bardzo ważnym miejscem w Księstwie Mazowieckim. Świadczą o tym przywileje, którymi był obdarzany przez kolejnych książąt, poczynawszy od Konrada Mazowieckiego. Mimo licznych przebudów, świątynia zachowała cechy budowli romańskiej i jest jednym z najcenniejszych zabytków w Polsce. To zbudowana z kamiennych ciosów trójnawowa bazylika z dwiema wieżami, z transeptem i prezbiterium. Nawa główna z bocznymi była

połączona półkolistymi apsydami. W kruchcie zachował się unikatowy romański portal z połowy XII w. To przez niego prowadziło niegdyś wejście do kościoła – kruchta jest późniejszą dobudówką. Portal został częściowo zrekonstruowany w XX w. Zachowały się też oryginalne drzwi z romańskimi okuciami oraz wyszczerbienia na portalu nad drzwiami, które wedle tradycji miały powstać, gdy Jagiełło i Witold ostrzyli tutaj swe miecze przed wyprawą na Krzyżaków. W południowej kaplicy zachowały się fragmenty fresków pochodzące prawdopodobnie z pierwszej połowy XIII w., gdy na Mazowszu rządy sprawował książę Konrad Mazowiecki. Zachowane fragmenty przedstawiają liczne sceny ze Starego i Nowego Testamentu. Jest to największy zespół malowideł romańskich w Polsce. W innych częściach świątyni zachowały się fragmenty malowideł gotyckich, renesansowych i barokowych.

Most pontonowy

Najważniejsze wydarzenie w historii Czerwińska miało miejsce latem 1410 r., gdy u stóp romańskiego kościoła stanęła jedna z najbardziej niezwykłych konstrukcji średniowiecznej Europy. Spławiono tutaj Wisłą z Kozienic łódzie, które następnie połączono wspólnym pokładem. W ten sposób powstał most pontonowy umożliwiający błyskawiczną przeprawę

📷 Kapitel romańskiej kolumny

Czy w czerwińskim opactwie znajduje się nagrobek księcia Konrada II? Jan Długosz, korzystając z wcześniejszych przekazów, napisał, że książę zmarł w czerwcu 1294 r. i został pochowany w Czerwińsku. W latach 50. ubiegłego wieku w kościele odkryto tajemniczą płytę nagrobną, która dzisiaj jest wyeksponowana w kaplicy północnej. Postać przedstawiona na płycie jest bardzo niewyraźna. Widać tylko jej zarys oraz nakrycie głowy, które może być zarówno opaską mitrą, jak i hełmem rycerskim. Do naszych czasów nie zachował się żaden z oryginalnych nagrobków książąt mazowieckich poza sarkofagiem ostatnich książąt, Janusza III i Stanisława, który znajduje się w Katedrze św. Jana w Warszawie. Pozostałe na przestrzeni wieków uległy zniszczeniu. Gdyby płyta z Czerwińska okazała się nagrobkiem księcia Konrada, byłaby to bez wątpienia sensacja historyczna. Większość badaczy przychyliła się jednak do teorii, że to nagrobek jednego z opatów czerwińskiego klasztoru, a książę, choć zmarł w opactwie, został pochowany w Warcie.

dowodzonych przez króla Władysława Jagiełłę wojsk, które zmierzały na bitwę z zakonem krzyżackim. W Czerwińsku oddziały Jagiełły połączyły się z chorągwiami mazowieckimi dowodzonymi przez księcia Janusza Starszego oraz z oddziałami litewsko-ruskimi, które w tajemnicy przed krzyżakami szpiegami sprowadził książę Witold. Koncentracja wojsk przed wyprawą na Krzyżaków miała miejsce na ziemiach rządzonych przez księcia mazowieckiego Janusza, który – choć złożył hołd lenny królowi Polski – prowadził niezależną politykę zagraniczną. Most zapewnił Jagielle możliwość ataku w samo serce państwa zakonnego, gdzie Krzyżacy nie spodziewali się uderzenia. Konstrukcję wspartą na 150 łodziach zmontowano w Czerwińsku w ciągu zaledwie pół dnia. Przemarsz armii trwał trzy dni (od 30 czerwca do 3 lipca 1410 r.), w czasie których na drugą stronę rzeki przeszło 18 tys. jazdy, 4 tys. piechoty i 8 tys. wozów z zaopatrzeniem. Cała operacja była przeprowadzona bardzo sprawnie i kompletnie zaskoczyła Krzyżaków. Po przejściu armii most spławiono w okolice dzisiejszego Ciechocinka, gdzie powracające spod Grunwaldu wojska przeprawiły się z powrotem przez rzekę.

Zagadka templariuszy

W księgach zakonnych znajduje się wzmianka o dotarciu Wisłą do Czerwińska wielkiej floty. Illi łodzi pod banderami zakonu templariuszy. Flotylla przybyła do Czerwińska już po kasacie zakonu i zgładzeniu jego wielkiego mistrza przez króla Francji Filipa Pięknego. Król pożył skarbu templariuszy, jednak nigdy go nie odnalazł. Na Mazowszu, dzięki nadaniom książąt mazowieckich, templariusze posiadali zapewne trzy komandorie. Jedna znajdowała się nad Bugiem w Wyszkowie. Jaki był cel przybycia templariuszy do Czerwińska? W księgach zakonnych znajduje się wzmianka, że rycerze zakonnicy zostali ugoszczeni przez opata, za co hojnie mu się zrewanżowali. Czyżby tutaj właśnie pozostawili część swego skarbu? Ta zagadka wciąż czeka na rozwiązanie.

czerwinsk.pl

📷 Muzeum Wisły Środkowej i Ziemi Wyszogrodzkiej

3 WYSZOGRÓD

Zamek na wiślanej skarpie

Nazwa miasta oznacza „wysoki gród”. To tu Konrad Mazowiecki kazał na wysokim wznie-sieniu nad Wisłą – zwanym dzisiaj Górą Zam-kową – postawić obronną strażnicę. Dogod-ne położenie zapewniło miastu rozwój. Był tu port, handlowano suknem, zbożem i wyroba-mi drewnianymi. Od XIII w. w Wyszogrodzie przebywali książęta mazowieccy. W 1313 r. zmarł tutaj wnuk Konrada Mazowieckiego, książę Bolesław II, a po jego śmierci księstwo rozpadło się na trzy dzielnice. Świadectwem po książęcej spuściźnie jest zespół sakralny franciszkanów. Świątynia, pierwotnie gotycka, została wybudowana w 1406 r. dzięki fundu-szom księcia Janusza I. Niestety, nie zacho-wał się zamek wzniesiony w drugiej połowie XIV w. Jego mury odkopali archeolodzy na Górze Zamkowej.

Kto wznosił zamek w Wyszogrodzie?

Wzniesienie zamku do niedawna przypisy-wano królowi Kazimierzowi Wielkiemu, który w XIV w. na 20 lat przyłączył część Mazow-sza do Polski. Archeolodzy zweryfikowali tę teorię. Według najnowszych ustaleń zamek w Wyszogrodzie zbudował zapewne książę Siemowit III, uznawany za najwybitniejsze-go z mazowieckich władców w XIV wieku.

Siemowit zjednoczył Mazowsze podzielone przez swego dziada Bolesława II, a czerpiąc inspirację z działań króla Kazimierza Wielkie-go, przekształcał swoje księstwo z „drewnia-nego” w „murowane”. Zajął się także ujedno-liczeniem prawa i dokonał podziału na nowe jednostki terytorialne zwane ziemiami. Wy-szogród był stolicą jednej z nich.

Tajemnicze naczynie w Muzeum Wisły

Zabytki odkryte przez archeologów na Wzgórzu Zamkowym można oglądać w Mu-zeum Wisły Środkowej i Ziemi Wyszogrodz-kiej. W zbiorach znajdują się eksponaty związane ze sztuknictwem wiślanym, rybo-łóstwem prowadzonym na rzece, a także unikalne naczynie gliniane odnalezione przez

📷 Naczynie z wizerunkiem Peruna ze zbiorów Muzeum Wisły Środkowej i Ziemi Wyszogrodzkiej

archeologów w miejscowości Drwały – osadzie, która poprzedzała powstanie Wyszogrodu. Naczynie pochodzi sprzed 1300 lat i znajduje się na nim schematyczne przedstawienie pogańskiego boga Peruna – jeźdźca na koniu, który ciska błyskawicami. Choć na Wzgórzu Zamkowym próżno szukać dziś majestatycznych wież warowni, która niegdyś go wieńczyła, warto udać się na jego szczyt specjalnie przygotowanymi schodkami i stąd podziwiać panoramę okolic. Inną atrakcją, którą zapewnia Wyszogród, jest wycieczka tramwajem wodnym po królowej polskich rzek.

Muzeum Wisły Środkowej i Ziemi Wyszogrodzkiej, ul. Rynek 1

muzeumplock.eu/oddzialy/
muzeum-wisly-w-wyszogrodzie

4 BODZANÓW

Tradycja, która trwa już 600 lat

Świadectwem bogatej historii jest rynek wytyczony przez książąt mazowieckich w 1351 r., zabytkowy gotycki kościół oraz tradycja, która trwa już 600 lat. Na rzece Mołtawie, u stóp założonego na wysokiej skarpie rynku, biegła granica, która przez 150 lat dzieliła Mazowsze. Na zachodzie znajdowało się księstwo płockie, w którym rządy sprawowali potomkowie księcia Siemowita IV, a na wschodzie księstwo czersko-warszawskie, gdzie rządził książę Janusz I i jego następcy. Księciu Januszowi Bodzanów zawdzięcza tradycję, która trwa już 600 lat. W 1415 r. ustanowił on jarmark na Zielone Świątki. Zwyczaj jarmarku zachował się do dziś i co roku na rynku w Bodzanowie można spotkać kupców, rzemieślników, a także... rycerzy (Jarmark Norbertański). O książęcej spuściznie przypomina też murowany kościół z XV w., który stoi przy rynku. Jest to budowla salowa, zamknięta trójbocznie, bez wydzielonego prezbiterium. Świątynia została wybudowana z cegły gotyckiej z użyciem kamieni polnych i młyńskich kół.

bodzanow.pl

📷 Wnętrze Bazyliki Katedralnej w Płocku

5 PŁOCK

Stolica zachodniej części Księstwa Mazowieckiego

Historyczne centrum Płocka to Wzgórze Tumskie. Tu zaczęła się historia miasta w X w., gdy Mieszko I wzniósł na wysokim wzgórzu nad Wisłą gród obronny. Na Wzgórzu Tumskim władzę przez krótki czas sprawował zapewne Mieciław – samozwańczy władca Mazowsza, który próbował stworzyć niezależne od Polski i oparte na wierze pogańskiej państwo. Stąd rządził całą Polską książę Władysław Herman, a od czasów Konrada Mazowieckiego władzę sprawowali książęta mazowieccy.

Gdzie spoczywają mazowieccy książęta?

Pierwsza świątynia została wzniesiona w miejscu obecnej katedry około XI wieku. Była wielokrotnie niszczone przez najeźdźców i kataklizmy. Za każdym razem odbudowywana, dziś jest mieszanką różnych stylów architektonicznych. W obecnej katedrze znajduje się kopia słynnych, wykonanych z brązu Drzwi Płockich, których

OLTARZ SERCA JEZUSOWEGO

Figury Chrystusa oraz klęczących świętych Dominika i Małgorzaty Marii Alacoque zostały wyrzeźbione w 1913 r. z marmuru kararyjskiego. W tympanonie wykonana w Wenecji mozaika, wierna kopia słynnej mozaiki Dobrego Pasterza z V w. z Ravenny.

KAPLICA NAJŚWIĘTSZEGO SAKRAMENTU

W centrum kaplicy neorenesansowy ołtarz z tabernakulum wykonany w 1900 r. z różnobarwnych marmurów i złoconego brązu.

OLTARZ MATKI BOŻEJ MAZOWIEC-KIEJ, PATRONKI KATEDRY

Wykonany w I połowie XVII w. jeden z najstarszych ołtarzy katedry. Wizerunek Maryi z Dzieciątkiem jest czczony od wielu pokoleń. Nad nim widnieje łacińska inskrypcja: *Monstra te esse Matrem* (Okaz, że jesteś Matką). O kulię Matki Bożej świadczą liczne wota.

PREBITERIUM

Neorenesansowy ołtarz główny wykonano na początku XX w. wg projektu Szyllera. Na szczególną uwagę zasługują umieszczone po jego bokach stalle i tron biskupi wraz z uważanym za arcydzieło złoconym fotelem tronowym. Na ścianach kolorowe polichromie przedstawiające obrazy z życia Maryi.

OLTARZ UKRZYŻOWANIA

Najstarszy ołtarz katedry wzniesiony w 1600 r. z zestawionego kontrastowo marmuru z alabastrem. W centralnej części figury Jezusa Ukrzyżowanego oraz Matki Bożej i św. Jana.

KAPLICA ŚW. ZYGMUNTA

Ołtarz projektu Szyllera stworzony z wielobarwnego marmuru w 1913 r. Nad nim umieszczono wykonany w 1956 r. witraż św. Zygmunta – króla, męczennika, patrona Płocka i katedry. Kaplica została zniszczona podczas bombardowania we wrześniu 1939 r.

OLTARZ ŚW. STANISŁAWA KOSTKI

Wykonany w stylu wczesnego renesansu na początku XX w. Płaskorzeźba umieszczona w centrum przedstawia scenę ukazania się Madonny z Dzieciątkiem chórem Stanisławowi.

ORGANY

Organy katedry zostały zbudowane w 1907 r. dla ewangelickiego zboru w Sorau (obecnie Żary). O przeniesieniu ich do Katedry Płockiej zdecydowano w 1953 r. Instrument z Żar zamontowano w miejsce dawnych organów płockich, które spłonęły w czasie II wojny światowej. Przeprowadzkę i montaż przeprowadził organmistrz Dominik Biernacki, który zrekonstruował wiele brakujących elementów mechanizmu.

DRZWI PŁOCKIE

Powstały w połowie XII w. w Magdeburgu z przeznaczeniem dla katedry. Ich oryginał znajduje się w Sborze Mądrości Bożej w Nowogrodzie Wielkim w Rosji. W katedrze można oglądać ich wierną kopię uroczystie poświęconą w 1982 r. Okoliczności i czas wywiezienia drzwi nie zostały wyjaśnione, jednak nie jest to jedyna związana z nimi zagadka. Po szczególne części przedstawiają historię Zbawienia, skąd zatem w prawym dolnym polu niezwiązana z chrześcijaństwem sylwetka centaura?

KAPLICA KRÓLEWSKA

Kaplica znajduje się pod wieżą północną. Jest miejscem spoczynku władców Polski i kilkunastu książąt mazowieckich. Szczątki Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego umieszczone są w sarkofagu z czarnego marmuru ozdobionego alabastrowym orłem i królewskimi insygniami, prochy książąt – pod posadzką kaplicy.

POLICHROMIA

Pomysł wykonania polichromii sięga początku XX w. Nigdy wcześniej ściany katedry nie były pokryte malowidłami. Autorem całości jest Władysław Drapiewski, który pracował nad polichromią przed I wojną światową, w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej.

STOLECZNE KSIĄŻĘCE MIASTO PŁOCK

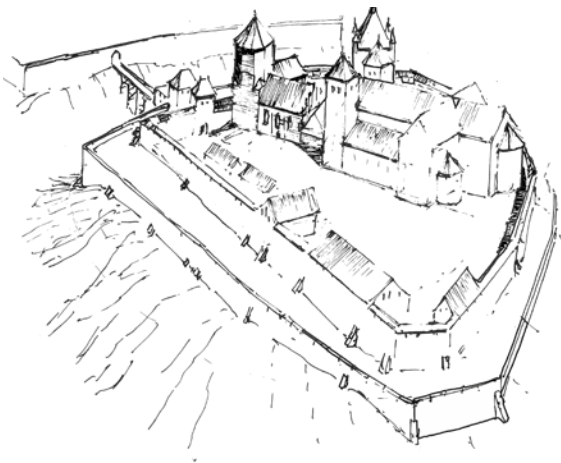
Nazwa, która widnieje na tablicy przed wjazdem do miasta, ma związek z okresem rządów księcia Władysława Hermana oraz jego syna Bolesława Krzywoustego, który zapisał się w historii podziałem Polski na dzielnice. Po rozdzieleniu kraju pomiędzy swoich synów: Zbigniewa i Bolesława III Krzywoustego, książę Władysław Herman osiadł w Płocku jako książę zwierzchni całej Polski. W ten sposób w końcu XI w. Płock pełnił funkcję stolicy państwa. Pamiątkami po tamtych czasach są: fragment muru romańskiego palatium (zachowany w murze późniejszego zamku koło Wieży Zegarowej), pomnik księcia Bolesława Krzywoustego oraz widowisko, które można obserwować codziennie w południe na Starym Rynku. Gdy wybijają 12.00, na wieży ratusza pojawia się postać księcia Władysława Hermana, który pasuje swego syna Bolesława Krzywoustego na rycerza.

oryginał powstał w połowie XII w. Katedra płocka to największa nekropolia mazowieckich władców, dokumentująca prawie 250 lat sprawowania władzy na niezależnym Mazowszu. Źródła historyczne wspominają, że w podziemiach płockiej katedry wieczny spoczynek znaleźli: zmarły w 1247 r. Konrad Mazowiecki, jego wnuk Bolesław II oraz prawnuk Wacław Płocki zwany Wańko, jego syn Bolesław III, a także inny prawnuk Konrada Mazowieckiego, Siemowit III, jego brat Kazimierz oraz synowie Siemowit IV i Henryk, który był biskupem płockim. Spoczęli tu ponadto synowie Siemowita IV: Kazimierz II i Władysław I, a także synowie tego ostatniego: Siemowit VI i Władysław II oraz ostatni książę, który sprawował rządy na ziemi płockiej, zanim została ona włączona do Polski w 1495 r. – Janusz II. Połowa książąt rządzących na Mazowszu spoczęła w Płocku. Gdzie jednak szukać ich grobów? W XIX w.

badacze weszli do podziemi płockiej katedry, poszukując szczątków Bolesława Krzywoustego i jego ojca, Władysława Hermana. Bolesława poznali ponoć po zniekształconym nosie. Szczątki władców, którzy z Płocka zarządzali całą Polską, zostały przeniesione do specjalnego sarkofagu, który dziś można oglądać w Kaplicy Królewskiej. Odkryto wtedy też kości książąt mazowieckich. Nie wystawiono im jednak specjalnego sarkofagu, lecz złożono pod posadzką u stóp władców Polski. Tam też znajdują się do dzisiaj.

Zamek czy budynek poopacki?

Zamek w Płocku wzniosł król Kazimierz Wielki. W połowie XIV w. na okres 20 lat objął on władzę nad zachodnimi terenami Mazowsza po bezpotomnej śmierci księcia płockiego Bolesława III. Tereny te po śmierci króla w 1370 r. wróciły pod zarząd książąt mazowieckich. Kazimierz obiecał to księciu Siemowitowi III, o ile nie spłodzi męskiego potomka. Król, choć był czterokrotnie żonaty, nie doczekał się syna. Na nim skończyła się królewska linia Piastów, a władzę w Polsce objął król Ludwik Węgierski. Po dawnym zamku zachowały się dwie wieże: Szlachecka i Zegarowa oraz fragment murów obwodowych. Pozostałości te nie są nawet nazywane zamkiem, tylko opactwem. W XVI w. zamek stał się bowiem siedzibą benedyktynów, po rozbiorach zaś – seminarium duchownego. W skrzydle mieści się obecnie Muzeum Diecezjalne (ul. Tumska 3), w którym znajdują się najcenniejsze zabytki związane z książętami mazowieckimi: srebrna patena i kielich ufundowane przez Konrada Mazowieckiego oraz diadem płocki uważany przez niektórych historyków za jego koronę. Na patenie uwieczniony został sam Konrad, jego żona Agafia oraz dwóch synów: Kazimierz (ojciec Władysława Łokietka) oraz Siemowit I. Patena i kielich były wotum księcia dla katedry w Płocku za zabicie kanonika Czapli. Kanonik, wychowawca jego synów, naraził się na Konrada tym, że nakłaniał Kazimierza do prowadzenia polityki sprzecznej z interesami

📷 Rekonstrukcja wyglądu zamku na Wzgórzu Tumskim z czasów średniowiecza

📷 Diadem płocki – według jednej z hipotez jest to korona Konrada Mazowieckiego

ojca. Do historii przeszedł szczególnie wybrzyk księżnej Agalii, która kazała ciało zabitego kanonika powtórnie powiesić. Za ten czyn spadła na księstwo klątwa. Konrad, by uzyskać jej zniesienie, musiał oddać arcybiskupom gnieźnieńskim ziemię łowicką. Diadem, który obecnie znajduje się na tzw. hermie św. Zygmunta, wykonany jest ze złoczonego srebra i składa się z 14 fragmentów. Zdaniem naukowców przeznaczony był dla

panujących z dynastii Arpadów, a w XIII w. trafił w ręce księcia Konrada Mazowieckiego. Jest to najstarsza zachowana polska korona. W Muzeum Diecezjalnym znajduje się także Biblia płocka z XII w.

📍 **Centrum Informacji Turystycznej**

ul. Stary Rynek 8, Płock
tel. +48 24 367 19 44
turystykaplOCK.eu

MAZOWIECCY RYCERZE

Na Mazowszu zachowały się – bądź są wspomniane w źródłach – siedziby rycerskie i fundacje zakładane nie tylko przez samych książąt, lecz także przez ich rycerzy. Możliwe rody mazowieckie wzniosły m.in. zamki w Sierpcu, wieżę obronną w Drobinie (niedawno odkryte ślady archeologiczne), kompleks budowli w Bieżuniu (współcześnie stoi tam XVIII-wieczny dwór Zamojskich) czy zamek w Szeńsku. Śladami bytności mazowieckich możnowładców są także wspaniałe nagrobki w kościele parafialnym w Drobinie. Pierwszym właścicielem Sierpca był wspominany w „Krzyżakach” Henryka Sienkiewicza rycerz Jaśko Pilik zwany Mazurem. Otrzymał on Sierpc w darowiźnie od księcia Siemowita IV. Zasłynął wraz z innym książęciem rycerzem Abrahamem Sochą tym, że był pierwszym pątnikiem z Mazowsza, który pielgrzymował do grobu św. Jakuba Apostoła w Santiago de Compostela. Kolejni właściciele Sierpca – Sieprscy – byli kasztelanami, starostami i wojewodami. Najwybitniejszy z rodu, Andrzej, już po włączeniu Mazowsza do Polski stał się zaufanym dworzaninem króla Zygmunta Starego, a na jego pogrzebie pełnił funkcję chorążego. Właściciele Drobinia – Kryscy – byli kasztelanami i wojewodami książąt mazowieckich, po włączeniu zaś Mazowsza do Polski pełnili ważne funkcje na dworze Jagiellonów. Podobną karierę na dworze potomków Jagiełły zrobili Szeńscy – właściciele Szeńska – który w średniowieczu był stolicą jednej z ziem Księstwa Mazowieckiego – ziemi zawkrzeńskiej.

6 DROBIN

Spuścizna Michała Anioła w sercu Mazowsza

W 1444 r., gdy w bitwie pod Warną poległ król Władysław Warneńczyk, a Mazowsze było jeszcze silnym, choć zależnym lennie od Polski księstwem, Drobin stał się własnością rodu Kryskich. To właśnie im zawdzięcza swe największe zabytki. Drobin kupił Ninogniew Kryski – ważna postać na dworze książęcym – kasztelan czerski, warszawski, później zaś wojewoda płocki. Tę ostatnią funkcję pełnił w czasach, gdy Księstwo Mazowieckie dosięgnął już kryzys i część zachodniego Mazowsza, jednak bez ziemi płockiej, została włączona do Polski.

Jego syn Jan, kanonik płocki, ufundował przy rynku w Drobinie kościół. Miał jednak z jego budową problemy. W źródłach czytamy, że aby kościół dokończyć, musiał zerwać umowę z pierwszym wykonawcą, który nie umiał wykonać sklepień, i powierzył dokończenie budowy innemu fachowcom. Ci wywiązali się ze swej pracy bez zarzutu, czego dowodem jest fakt, że kościół w swej gotyckiej bryle przetrwał do dziś...

W jego wnętrzu znajdują się prawdziwe perełki architektury sakralnej – unikalne w skali całego Mazowsza renesansowe nagrobki. Przedstawiają one dalekiego potomka Ninogniewa – Wojciecha Kryskiego, młodo zmarłego wybitnego przedstawiciela polskiego

renesansu, posła królewskiego, znawcę języków, miłośnika kultury antycznej. Nad rzeźbą leżącego Wojciecha artysta przedstawił oplakujących go rodziców: Pawła i Annę. Po drugiej stronie ołtarza znajdują się wykonane w podobny sposób wizerunki ostatnich przedstawicieli rodu Kryskich: Stanisława, Małgorzaty oraz Piotra. Starszy z nagrobków wydaje się być dziełem naśladowującym nagrobek wykonany przez... Michała Anioła dla papieża Juliusza II. Pierwowzór dłuta włoskiego mistrza znajduje się w Rzymie w kościele San Pietro in Vincoli. Czy ktoś skopiował w Drobinie pracę wielkiego rzeźbiarza doby renesansu, który przeszedł do historii jako twórca Sądu Ostatecznego, czy może sam Michał Anioł odwiedził niegdyś Mazowsze? Na drobińskim nagrobku zastosowano podobny układ, a wyrzeźbiona na nim Anna Kryska – matka Wojciecha – zastygła w identycznym geście jak kobieta przedstawiona na nagrobku papieża. Ma ona również... męską nogę – wykonaną na wzór nóg Mojżesza, które Michał Anioł wyrzeźbił na nagrobku papieża Juliusza II. Papieski nagrobek jest nietypowy jak na włoskie dzieła sepulkralne. Zagadką pozostanie, dlaczego właśnie on, jedyne w swoim rodzaju i unikalny w twórczości Michała Anioła, stał się inspiracją dla twórcy nagrobka w Drobinie.

7 SIERPC

Miasto czterech kościołów i dwóch zamków

Sierpc był miastem granicznym. Na zachodnim brzegu płynącej niedaleko miasta rzeki Skrwy leżały ziemia dobrzyńska i chełmińska. Konrad Mazowiecki, nadając Prusom te tereny, właściwie stworzył państwo, które w rezultacie było groźne dla jego księstwa i Królestwa Polskiego, a od XVII snuło plany rozbiorów Rzeczypospolitej, w rezultacie pod koniec XVIII będąc jednym z zaborców...

Sierpeckie kościoły i ...

Sierpc położony na rubieżach Mazowsza to jedno z najstarszych jego miast. Zachowany

📷 Nagrobek Wojciecha Kryskiego

do dziś Kościół św. Wita, Modesta i Krescencji przy ul. Farnej nie jest pierwszą znajdującą się w tym miejscu świątynią. Choć jednonawowy kościół gotycki z czterokondygnacyjną wieżą wznoszono w trzech fazach od XIV do pierwszej połowy XVI w., to jego wezwanie wskazuje, że jest spadkobiercą wcześniejszej budowli. Święci Wit, Modest i Krescencja byli czczeni w XI w. Potem ich kult zanikł. Legenda głosi, że pierwszy kościół wybudowano tutaj w 1003 r. w miejscu odprawiania pogańskich obrzędów. Na wcześniejszą metrykę kościoła wskazują też romańskie fragmenty odkryte w murach prezbiterium oraz tajemniczy symbol solarny wyryty na murze wieży. Do dziś pozostaje zagadką, skąd na murach chrześcijańskiej świątyni wziął się symbol pogańskiego kultu.

Największym zabytkowym zespołem architektonicznym w Sierpcu jest klasztor i Kościół Najświętszej Marii Panny znajdujący się na górze Loret. Pierwotną drewnianą budowlę wzniesiono w 1483 r. w miejscu objawienia, jakiego doznał młody kleryk w czasie zarazy, która spustoszyła miasto. Ujrzał on Matkę Boską, która zapowiedziała, że zaraza minie, jeśli ludzie będą się gorliwie modlić. Obecny kościół został ukończony w 1513 r. Pod koniec XVI w. do świątyni została dobudowana kaplica grobowa wnuczki fundatora – Urszuli Lwowskiej. Najcenniejszym zabytkiem w kościele jest znajdująca się na ołtarzu głównym i odślaniana podczas każdej mszy, słynąca z łask gotycka rzeźba Madonny z Dzieciątkiem z końca XIV w. – znana jako Matka Boża Sierpecka. Czasy Księstwa Mazowieckiego pamiętają jeszcze dwa inne kościoły w Sierpcu: XV-wieczny Kościół Ducha Świętego, w którym w średniowieczu zajmowano się chorymi (Pl. Chopina) oraz znajdujący się od 200 lat w ruinie XV-wieczny Kościół Krzyża Świętego (w tzw. Sierpeckim Borku).

...sierpeckie zamki

W Sierpcu zostały wybudowane dwa zamki. Do tej pory o istnieniu jednego z nich wspominały jedynie dawne dokumenty. W najstarszym, pochodzącym z 1322 r., w którym książę

mazowiecki Wacław Płocki zwany Wańko wymienia się na ziemie z biskupem płockim Florianem, wspomniano, że Sierpc będzie opasany murami i zostanie tam wybudowany zamek. Jednak, jak to często bywa z inwestycjami budowlanymi, i ta pozostawała długo jedynie w sferze planów. Na ich realizację trzeba było czekać prawie dwa stulecia. Kolejny dokument wracający do tematu pochodzi z połowy XV w. i mowa w nim o istnieniu w Sierpcu currei – zapewne dworu obronnego, choć jeszcze nie zamku. Ten powstał dopiero po włączeniu ziemi płockiej, w której znajdował się Sierpc, do Polski (1495) i nie był już inwestycją książąt, lecz mazowieckich możnowładców z rodu Sieprskich. Znajdował się niedaleko kościoła farnego.

Muzeum Wsi Mazowieckiej

Gabriela Narutowicza 64, 09-200 Sierpc
mwmskansen.pl

w pobliżu

SZREŃSK

W Szreńsku, miejscowości położonej niecałe 40 km od Sierpca w kierunku Mławy, znajdują się ruiny pałacu wzniesionego w miejscu XVI-wiecznego zamku Feliksa Szreńskiego. Warto odwiedzić także centrum miasteczka i znajdujący się w nim gotycki kościół parafialny. Jego ozdobą jest pieta – rzeźba z połowy XV w. charakterystyczna dla mazowieckiej sztuki sakralnej, unikalny zabytek z wyraźnymi wpływami sztuki francuskiej.

 Pieta w kościele w Szreńsku

- 1 Serock
- 2 Pułtusk
- 3 Maków Mazowiecki
- 4 Przasnysz
- 5 Ciechanów
- 6 Opinogóra

Trasa Konrada Mazowieckiego – część wschodnia

Północne kresy Mazowsza oddzielały ziemie polskie od terenów zamieszkałych przez pogańskich Prusów, później zakon krzyżacki. O walkach toczących się niegdyś na pograniczu świadczą zamki i grody, które zachowały się do dzisiaj. Na obszarze tym kwitł również

handel, a powstające wokół targowisk osady rozwijały się w bogate miasta. Pamiątkami po złotym wieku północnego Mazowsza są imponujące kościoły gotyckie.

O WOJEWODZIE KRYSTYNIE, KTÓREMU KSIĄŻĘ KONRAD KAZAŁ WYŁUPIĆ OCZY

Od początku rządów księcia Konrada ziemię mazowiecką prześladowały najazdy Prusów – plemiona bałtyjskiego, które zamieszkiwało tereny dzisiejszych Warmii i Mazur. Prusowie napadali na mazowieckie grody i osady, paląc je i zabijając mieszkańców. Do walki z najeźdźcami stanął wojewoda księcia mazowieckiego, wcześniej zaś jego wychowawca – Krystyn. Wojewoda, wykorzystując grody wzniesione na północnych rubieżach Mazowsza, m.in. Grudusk i Grzebsk, stworzył skuteczny system obrony. Udało mu się powstrzymać najazdy Prusów, czym zdobył sobie podziw rycerzy i przydomek Tarcza Mazowska. W 1217 r. doszło jednak do tragicznych wydarzeń, których skutki ziemie polskie odczuwały przez stulecia. Konrad Mazowiecki pojmał Krystyna. Uwięził go, kazał wyłupić mu oczy, a następnie zgładzić. Do dziś nie wiadomo, jaka była przyczyna tego dziwnego i nielogicznego zachowania księcia. Czy pomówienia, jakie padły na Krystyna, czy może zazdrość księcia wobec podziwu, jakim mazowieccy rycerze darzyli swego wojewodę?

📷 Kościół Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Serocku

1 SEROCK

Strażnica, gdzie książęta myto pobierali

Serock, założony naprzeciw ujścia Bugu do Narwi, był w średniowieczu jednym z ważniejszych grodów na Mazowszu. Obok niego biegły ważne szlaki handlowe: jeden z Rusi do Wielkopolski i na Pomorze oraz drugi z Małopolski do Prus. Książęta mazowieccy i mieszkańcy miasta, wykorzystując dogodne położenie Serocka, bogacili się na handlu, pobierając myto w komorze celnej.

Gród zwany Barbarką

Komora celna znajdowała się przy strażnicy, zwanej dziś Barbarką, którą wzniesiono już w XI w. i która istniała do XIII w. Gród chroniły drewniano-kamienno-ziemne umocnienia, a dostęp do niego utrudniały głębokie wąwozy. Podczas wykopaliisk archeologicznych odkryto ułamki połuczonych naczyń glinianych i kości zwierzęcych. Mieszkańcy grodu zajmowali się rolnictwem, rybołówstwem i rogownictwem. Gdy gród został opuszczony, jego teren był wykorzystywany jako cmentarz. W XVII w. stanęła tu Kaplica pod wezwaniem św. Barbary. Dziś wzgórze – miejsce po dawnym grodzie – zostało zaadaptowane na malowniczo położony

punkt widokowy, z którego można oglądać Zalew Zegrzyński. Obok grodu, w miejscu, gdzie wcześniej istniała osada targowa, wyrosło miasto, któremu w 1417 r. książę Janusz I Starszy nadał prawa miejskie. Do dziś zachował się wytyczony przez księcia układ ulic z rynkiem i ratuszem w centrum.

Czas ucieka, śmierć goni...

W Serocku znajduje się jeden z najcenniejszych zabytków Mazowsza. Ostatni książęta mazowieccy: Stanisław i jego młodszy brat Janusz III ufundowali tu gotycki kościół, który pierwotnie nosił wezwanie św. Wojciecha, a obecnie Zwiastowania NMP. Jednonawowa świątynia usytuowana jest na wysokiej skarpie nad Zalewem Zegrzyńskim. Na fasadzie znajdował się unikatowy zegar słoneczny z wierszowanym napisem: *To pomnij, czas ucieka, śmierć goni, wieczność czeka*. Ta maksyma trafnie odnosi się do losów ostatnich władców niezależnego Mazowsza. Choć książęta ufundowali kościół, to nie dane im było modlić się w tej świątyni. Została bowiem ukończona już po ich tragicznym zgonie i włączeniu Mazowsza do Polski. Dziś jest nowy zegar, a na nim napis: *Tempus Fugit (Czas ucieka)*.

serock.pl

2 PUŁTUSK

W mazowieckiej Wenecji

Zamek biskupów płockich, najdłuższy rynek w Europie i okalające go malownicze kamieniczki leżą na wyspie. Dwa kilometry przed Pułtuskim rzeka Narew rozwidła się, okalając najstarszą część miasta swoimi wodami. Przez Narew przerzucone zostały malownicze mostki, które łączą wyspę ze stałym lądem.

Tajemnica ukryta pod zamkowym dziedzińcem

Na wzgórzu, gdzie wznosi się zamek biskupów płockich, archeolodzy odkryli pozostałości drewnianego grodu, który zachował się w tak dobrym stanie jak słynny Biskupin.

 Zamek w Pułtusku

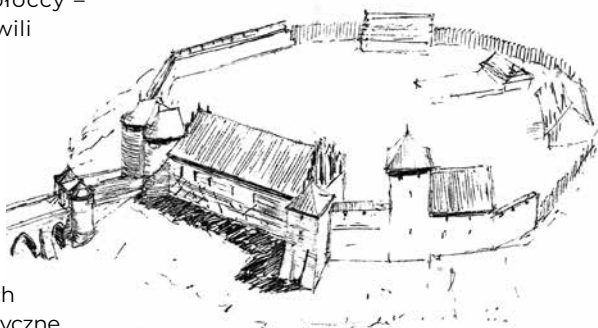
W Pułtusku odnaleziono zachowane konstrukcje domów i fragmenty wykładanych drewnianymi bierwionami ulic. Domy miały powierzchnię do 20 m², ich podłogę stanowiły gliniane klepiska, zaś ogrzewane były glinianymi piecami. Gród powstał w pierwszej połowie XIII w. w miejscu wcześniej spalonej osady. Został wzniesiony na wysokim wzgórzu nad Narwią. Przetrwał niecałe 150 lat. W 1368 r., w czasie jednej z wypraw na Księstwo Mazowieckie, spalili go Litwini. Krzyżacy po oddaleniu zagrożenia ze strony Prusów sami stali się wrogiem, którego najazdy najczęściej pustoszyły ziemię mazowiecką.

Gdy gród spłonął, biskupi płocki – właściciele Pułtuszka – postanowili w jego miejscu wzniesić murowany zamek. Jego zaczątkiem stała się murowana wieża, która stała już na terenie spalonego przez Litwinów grodu. Zamek był wielokrotnie przebudowywany. Swoją dzisiejszą formę uzyskał w XVII w. O jego średniowiecznych korzeniach świadczą dwie cylindryczne baszty, strzegące mostu prowadzącego od strony rynku. Dziś w zamku mieści się Dom

Polonii słynący z serwowanych w zamkowej restauracji dań kuchni staropolskiej oraz z przystani nad Narwią, skąd można wybrać się na wycieczkę gondolą wokół pułtuskiego starego miasta.

Najcenniejszy zabytek Pułtuszka

Do zamku przylega rynek uznawany za najdłuższy w Europie. Na jego środku stoi gotycko-renesansowa wieża z przełomu XV i XVI w., która jest pozostałością po dawnym ratuszu. Ceglana wieża jest u podstawy kwadratowa, a w wyższych partiach wieloboczna; sięga 30 m wysokości. Z siódmej

 Wizualizacja zamku w Pułtusku z czasów średniowiecza

KSIĄŻĘTA BISKUPAMI

Biskupi płockcy pełnili ważne funkcje na dworze książąt mazowieckich, brali aktywny udział w polityce księstwa, a zdawało się też, że to sami książęta byli biskupami... Biskup Andrzej Noskowski, którego pomnik znajduje się przed kolegiatą w Pułtusk, był kanclerzem ostatnich książąt mazowieckich. Fundator tejże kolegiaty, biskup Paweł Giżycki, był regentem w okresie małoletności książąt mazowieckich. Pełnił tę funkcję w tym samym czasie w obu częściach księstwa: na Mazowszu zachodnim po śmierci księcia Władysława I i na Mazowszu wschodnim po śmierci zmarłego rok wcześniej księcia Bolesława IV. Historia zna też książąt mazowieckich, którzy zostali biskupami płockimi. Jednym z nich był Henryk, najmłodszy syn księcia Siemowita III. Henryk nie palił się jednak do posługi kapłańskiej – zakochał się w siostrze wielkiego księcia Litwy Witolda i poślubił ją, porzucając stan kapłański. Prawie sto lat później inny książę postanowił zostać biskupem płockim. Był to Kazimierz III, brat księcia Konrada Rudego – ojca ostatnich książąt mazowieckich. O mitrę biskupią konkurował z kandydatem popieranym przez króla Polski. By ją otrzymać, zdobył poparcie cesarza Niemiec Fryderyka III Habsburga, zaś jego wybór na biskupa płockiego zatwierdził sam papież. Tak ciężko wywalczonym biskupstwem Kazimierz cieszył się tylko dziewięć lat. Zmarł w 1480 r. w Pułtusk, gdzie też został pochowany.

kondygnacji można podziwiać panoramę całego miasta. Dużą atrakcją są pułtuskie podziemia. W zabytkowych piwnicach pod ratuszem prezentowana jest ekspozycja „Ratusz pułtuski” ukazująca dzieje magistratu na przestrzeni wieków.

Po przeciwniejszej do zamku stronie rynku znajduje się drugi cenny zabytek

miasta – gotycka bazylika kolegiacka ufundowana w 1449 r. przez biskupa Pawła Giżyckiego. Wielokrotnie przebudowywana świątynia słynie ze sklepienia kolebkowego zdobionego kolorową polichromią. Dekoracja malarska składa się z kilkuset stylizowanych bukietów kwiatowo-roślinnych oraz popiersi ludzkich. Przebudowę przeprowadzoną w połowie XVI w. kierował Giovanni Veneziano, który został mieszczaninem płockim i założył tam warsztat architektoniczno-kamieniarski. W bazylice znajduje się unikatowe wyposażenie, m.in. kielichy gotyckie, z których najstarszy pochodzi z lat 1470–1480.

Punkt Informacji Turystycznej

ul. Rynek 43, Pułtusk, tel. +48 23 692 51 32
puлтusk.pl

3 MAKÓW MAZOWIECKI

Gdzie rycerze zbuntowali się przeciw mazowieckiej księżnej

Prawa miejskie nadał miastu książę Janusz I. Legenda głosi, że jego głowa została uwieczniona w herbie miasta. Sceptycy widzą w niej jednak głowę górala i błąd heraldyków, którzy pomylili Maków Mazowiecki z Makowem Podhalańskim...

Łaźnia, jarmarki i gotycki kościół

Średniowieczni mieszkańcy Makowa dbali o czystość. W mieście istniała łaźnia, która zaspokajała też potrzeby dworu. Przez jeden dzień w tygodniu była wykorzystywana przez służbę książęcą. Dochody z pozostałych dni jej użytkowania, a także z istniejącej w mieście postrzygalni sukna, przeznaczono na rozwój miasta, które bogaciło się również dzięki jarmarkom. Pod koniec XV w. w mieście odbywały się trzy, z których jeden trwał przez dwa dni. Zamożność mieszkańców zaowocowała fundacją imponującej świątyni zbudowanej w stylu gotyku mazowieckiego. Budowę Kościoła pod wezwaniem Bożego Ciała w 1490 r. rozpoczął Stanisław Lipnicki – pleban makowski i kanonik płocki. Kościół, który przetrwał

📷 Kościół Bożego Ciała w Makowie Mazowieckim

do dziś, jest pamiątką złotego wieku Makowa. Znajdująca się obok niego dzwonnica ma niecałe 100 lat. Stanęła w miejscu starszej, XVI-wiecznej, również wolnostojącej, która zawałła się w latach 20. XX w.

Księżna mazowiecka chroni się na makowskim zamku

W Makowie znajdował się dwór obronny książąt mazowieckich, który nie zachował się do dzisiaj. Wznosił się obok miasta, na lewym, wyższym brzegu rzeki Orzyc (w rejonie dzisiejszej ul. Warszawskiej). W 1518 r. doszło w nim do dramatycznych wydarzeń. Dwór, w którym przebywała księżna Anna Radziwiłłówna wraz ze starszym synem Stanisławem, próbowali zdobyć zbuntowani mazowieccy możnowładcy, którzy mieli już dość rządów księżnej. Po śmierci męża w 1503 r. – starszego od niej o prawie 30 lat Konrada III zwanego Rudym – Anna sprawowała faktyczną władzę w księstwie w imieniu swych małoletnich synów – Stanisława i Janusza III. Uchodziła za osobę energiczną i nieustępliwą. Gdy jej syn Stanisław osiągnął wiek pozwalający na objęcie rządów, a księżna mu ich nie oddała, część mazowieckiego

rycerstwa zbuntowała się przeciw władzy niewieściej. Co prawda dworu nie udało się zdobyć, a Stanisław stanął po stronie matki, jednak buntownicy osiągnęli swój cel: Anna oddała władzę synowi. Okazało się, że tylko formalnie, bo do swej śmierci w 1522 r. to ona miała decydujący głos w sprawach księstwa.

makowmazowiecki.pl

w pobliżu

RÓŻAN

Miasto leżące na skrzyżowaniu traktów wiodących z Torunia do Grodna i z Warszawy do Królewca otrzymało prawa miejskie w końcu XIV w. W XV w. znajdował się tu zamek, przez Narew prowadził most i można było pomodlić się w aż sześciu kościołach. Do dziś zachował się tylko jeden z nich – gotycki Kościół św. Anny. Most jest współczesny, a po zamku nie ma śladu.

w pobliżu

SYPNIEWO

Pozostałości średniowiecznego grodu zachowały się na terenie prywatnego gospodarstwa przed miastem, od strony wjazdu z Makowa. Gród powstał na przełomie IX i X w. O tak wczesnym jego istnieniu świadczą znalezione koło grodowej studni oddanej do użytkowania ok. 915 r. srebrny denar cesarza Ottona i cesarzowej Adelajdy, wybity w 991 r. Mimo że gród spłonął w XI w., to otaczające go osady były zamieszkałe także w czasach, gdy ziemią mazowiecką zarządzili książęta. Dokumenty kościelne wspominają, że na terenie grodu istniał Kościół św. Wawrzyńca, który ponoć... zapadł się pod ziemię. Być może był to jeden z najstarszych kościołów na Mazowszu.

4 PRZASNYSZ

Miasto rzemieślników i piwowarów

W średniowieczu Przasnysz był trzecim pod względem wielkości miastem Mazowsza. Słynął z handlu wołami i wybornego piwa, które sprzedawano do Prus. Na całym

 Klasztor w Przasnyszu

Mazowszu to właśnie w Przasnyszu było najwięcej piwowarów.

Miasto wielkie, sławne jarmarkiem na woły

W mieście, które słynęło z piwa, centralnym punktem nie mógł być ratusz. W średniowieczu na środku rynku, w miejscu dzisiejszego, wzniesionego w XVII w. i odrestaurowanego w 2013 r. ratusza, stała... oberża.

Choć według legendy miasto kazał założyć Konrad Mazowiecki, Przasnysz prawa miejskie otrzymał dopiero w 1427 r. za panowania księcia Janusza I Starszego. Po stu latach w mieście było prawie 700 domów, w których mieszkało ok. 5000 osób. Na rynku obok karczmy, którą potem zastąpił drewniany ratusz, poprzednik obecnego, stał budynek wagi miejskiej, a obok znajdowały się kramy rzemieślnicze oraz jatki. W mieście odbywały się aż trzy jarmarki, na których swoje produkty sprzedawali prasnyscy rzemieślnicy. Było ich w różnych cechach aż pięciuset. Czasy średniowiecza i rzemieślników przypomina coroczny Jarmark Staropolski, który odbywa się na rynku w maju oraz wystawa w Muzeum Historycznym, które mieści się w odrestaurowanym ratuszu.

Dwa gotyckie kościoły

Ze średniowiecza pozostały dwa prasnyskie kościoły, oba związane z osobą św. Stanisława

Kostki. Gotycki kościół farny (ul. św. Wojciecha), wzniesiony w końcu XV w., jest najstarszą świątynią miasta. Obok kościoła znajduje się wolno stojąca dzwonnica z przełomu XV

TAJEMNICZY GOŚĆ

W czasach, gdy w miejscu Przasnysza szumiał las, nad płynącą przez dzisiejsze miasto rzeką Węgieńką mieszkał młynarz Przasnyk. Pewnej nocy do drzwi jego chaty zapukał tajemniczy незнаjomy. Był wycieńczony i od wielu godzin sam wędrował po dzikich ostępach. Młynarz przyjął go pod swój dach, nakarmił chlebem i miodem i zapewnił nocleg, choć nie wiedział, kim jest jego gość. Jakie było jego zdziwienie, gdy następnego dnia rano pod jego chatę przybyli zbrojni, zaś незнаjomy wędrowiec okazał się samym księciem Konradem Mazowieckim. *Książe w dowód wdzięczności wyniósł Przasnyka do godności szlacheckiej, nadał mu dobra, zaś na pamiątkę szczęśliwego ocalenia w puszczy prasnyskiej wydał przywilej na założenie w tym miejscu miasta, które by nosiło nazwę Przasnysza, wziętą od młynarza – pisał ksiądz Józef Osiecki, który opublikował legendę w 1880 r.*

i XVI w. W kościele chrzczony był św. Stanisław Kostka. Tutaj też, w przylegającej do nawy głównej kaplicy północnej, wieczny spoczynek znaleźli jego rodzice: Jan – kasztelan zakroczyński i Małgorzata z Kryskich. Druga przasnyska świątynia, Kościół św. Jakuba i św. Anny (ul. 3 Maja) – część klasztoru bernardynów (obecnie pasjonistów) – to jedna z ostatnich gotyckich budowli powstałych na ziemiach polskich. Jego fundatorem był brat św. Stanisława Kostki – Paweł, kasztelan zakroczyński.

Gdzie był dwór książąt mazowieckich?

Na terenie miasta istniał dwór myśliwski książąt mazowieckich, którzy lubili polować w tutejszych kniejach. Prawdopodobnie jego fundamenty znajdują się pod obecnym budynkiem stojącym przy ul. Świerczewo, gdzie jeszcze po II wojnie światowej stał dwór starościński zwany Ant. Dwór miał stanąć nad rzeką Węgierką w miejscu młyna, w którym mieszkał legendarny założyciel Przasnysza – młynarz Przasnyk.

przasnysz.um.gov.pl

w pobliżu

CZERNICE BOROWE

Stojący pośrodku wsi na sztucznie usypanym wznieśieniu wielki kościół gotycki zbudowano ok. 1514 r. w miejscu wcześniejszego, który istniał już w XIV w. Legenda głosi, że kościół stanął tam, gdzie jego fundator zabił wielkiego jelenia, a pomiędzy jego rogami znalazł złoty krzyż.

w pobliżu

TAŃSK-PRZEDBORY

W zagajniku koło wczesnośredniowiecznego grodziska, około kilometra od wioski, zachowały się pojedyncze kamienie z tajemniczego cmentarzyska. Od XI do XIII w. w wielu miejscach na Mazowszu i sąsiednim Podlasiu na szczytach wzgórz, z dała od kościołów, natomiast blisko grodów,

składano zmarłych w grobach, których ściany wykonane były z wielkich kamieni. Takie cmentarzyska jak to w Tańsku nazywane są przez archeologów mazowieckimi cmentarzyskami w obstawie kamiennej. Na pewno nie spoczęli w nich zwyczajni mieszkańcy średniowiecznego Mazowsza. Kogo więc tam pochowano? Raczej nie chrześcijan.

w pobliżu

GRZEBSK

Znajdował się tu wczesnośredniowieczny gród, jedna z mazowieckich kasztelanii wymieniona w tzw. falsyfikacie mogileńskim z 1065 r. pod nazwą Grebesco. Do dziś zachowały się wały warowni.

w pobliżu

MŁAWA

Było to miasto przygraniczne Księstwa Mazowieckiego leżące na ziemi zawkrzeńskiej. Sprawowane tu były sądy, w czasie których rozstrzygano spory graniczne. W Parku Miejskim (wejście od ul. 3 Maja) znajduje się fontanna przedstawiająca legendarną Muławę – mądrą kobietę, której miasto zawdzięcza swą nazwę.

mlawa.pl

5 CIECHANÓW

Niezdobyta warownia

Mury potężnego zamku gotyckiego wzniesionego przez Siemowita III oraz rozbudowanego przez jego syna Janusza I z dwiema basztami: wschodnią więzienną i zachodnią – arsenałem, dominują nad miastem od ponad sześciu stuleci. Była to najpotężniejsza i nigdy niezdobyta – dopóki w jej murach przebywali rycerze – warownia na Mazowszu.

Czarny pies strzeże książęcego skarbu

Wedle legendy na ciechanowskim zamku można spotkać groźnego czarnego psa. Jest

📷 Rekonstrukcja zamku w Ciechanowie – wygląd w XIV w.

to podobno zły rycerz, którego książęcy alchemik zamienił w zwierzę. Kto nie przestraszy się bestii, temu wskaże ona tajną komnatę, w której przed wiekami ukryte zostały skarby książąt mazowieckich. Wieść niesie, że psa najłatwiej spotkać na drugiej kondygnacji wieży zachodniej, tam, gdzie na ścianie zachował się fragment tynku, który... do złudzenia przypomina właśnie psa – widać na nim pysk, łapy i ogon... Czy na zamku rzeczywiście ukryto przed wiekami skarby? Potężną, gotycką warownię, której założenie było wzorowane na twierdzach budowanych przez krzyżowców w Ziemi Świętej, zamienił w rezydencję syn księcia Siemowita III – Janusz I. Wzniósł pałac zwany Curia Mayor, po którym zachowała się jedynie część piwnic. Książę Janusz sprawował rządy w czasach, gdy Księstwo Mazowieckie osiągnęło szczyt swojego rozwoju i bogactwa. Może część skarbów została ukryta w zamkowych lochach?

Co archeolodzy odkryli na zamkowym dziedzińcu

Zanim przystąpiono do rewitalizacji zamku, w wyniku której powstał m.in. nowy budynek pomiędzy basztami, w miejscu tzw. Domu Małego na dziedzińcu zamkowym przeprowadzono kompleksowe prace archeologiczne. Badacze, choć nie natrafili na ślad tajnej komnaty z książęcymi skarbami, odkopali relikty wieży obronnej oraz wały grodu, który wznosił się niegdyś w miejscu zamku. Gród i wieżę – wówczas miejsce ostatecznej obrony – wznosił prawie 100 lat

przed budową zamku wnuk Konrada Mazowieckiego, książę Konrad II. Po pracach budowlanych sprzed 700 lat pozostał spoczywający głęboko w ziemi topór, którym być może zastrzano pale wykorzystywane przy wznoszeniu ostrokołu broniącego dostępu do grodu.

Gdzie legendarny Ciechan przybył ze swoją wybranką

W czasie gdy budowano gród, w miejscu zamku na terenie Ciechanowa istniała jeszcze jedna warownia: grodzisko na Farskiej Górze. Według legendy założył je rycerz Ciechan, który uciekł z rodzinnego domu ze swą wybranką, piękną Dobroniegą. Musiał wybrać wygnanie, gdy ojciec chciał go na siłę ożenić z nieurodziwą, ale bogatą sąsiadką. Gród został wzniesiony jeszcze w czasach, gdy

INTRYGI, TRUCIZNY I SMOK, CZYLI 300 LAT NIEZALEŻNEGO MAZOWSZA

W basztach na zamku w Ciechanowie można oglądać pierwszą wystawę poświęconą historii Księstwa Mazowieckiego. Na ośmiu kondygnacjach wież zamkowych można stanąć oko w oko z książętami, księżniami, rycerzami, duchami, Krzyżakami i... pierwszą w dziejach ziem polskich komisją śledczą powołaną przez króla Zygmunta Starego do wyjaśnienia tajemniczego zgonu ostatniego z książąt mazowieckich. Wystawa na Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie jest pierwszym miejscem w Polsce, gdzie przypomniano 300 lat historii niezależnego Mazowsza – od rozbicia dzielnicowego dokonanego przez Bolesława Krzywoustego do bezpotomnej śmierci ostatnich książąt mazowieckich. Filmy, opowieści, postacie i dekoracje z epoki, w oknach zaś widoki średniowiecznego Ciechanowa – wszystko to sprawia, że wizyta w zamku to prawdziwa wyprawa w przeszłość.

Muzeum Romantyzmu w Opinogórze

chrześcijaństwo nie dotarło na Mazowsze. Być może istniała przy nim pogańska świątynia. Wskazuje na to pośrednio tradycja, która nazwę Farska Góra łączy z imieniem pogańskiego boga Swarożyca, a nie, jak mogłoby się wydawać, farą. Okolice Farskiej Góry, zanim książę Janusz I nadał osadzie prawa miejskie i wytyczył rynek w jego dzisiejszym miejscu, stanowiły centrum Ciechanowa. Zachowały się tu do dziś dwa kościoły gotyckie: parafialny Narodzenia NMP (ul. ks. Ściegiennego) oraz Kościół Nawiedzenia NMP – dawny klasztor augustianów ufundowany przez księcia Siemowita III oraz jego żonę Eufemię.

Zamek Książąt Mazowieckich

Zamkowa 1, Ciechanów
zamekwciechanowie.pl

6 OPINOGÓRA **Książę i elekt Królestwa Polskiego**

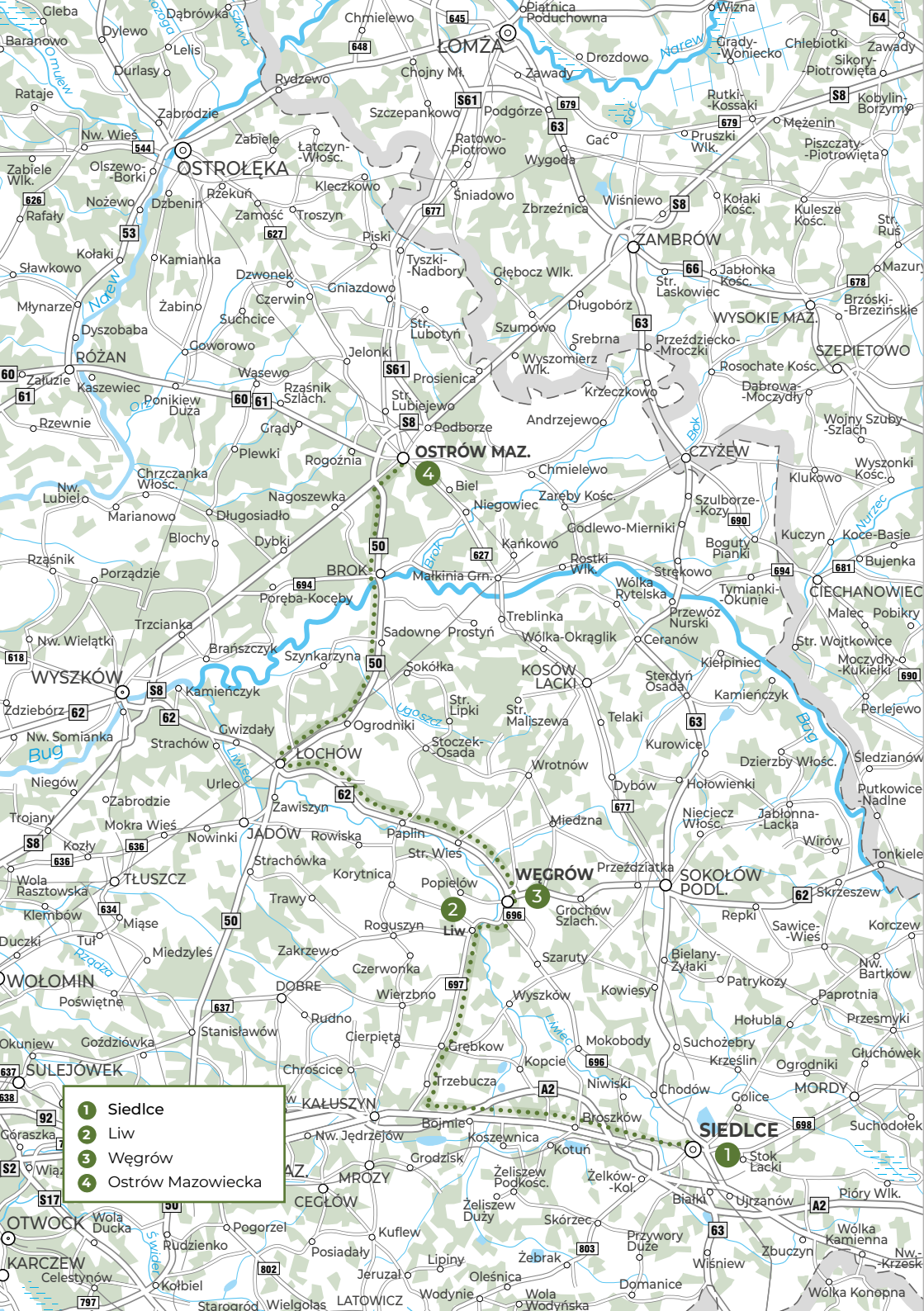
Opinogóra, słynąca z Pałacu Krasińskich, w którym mieści się obecnie Muzeum Romantyzmu, jest też miejscem tragicznej śmierci jednego z mazowieckich książąt.

Początki Opinogóry sięgają XV w., kiedy książę Bolesław IV, wnuk Janusza I, nakazał wybudować w tym miejscu dwór myśliwski. Bolesław władał wschodnią częścią Księstwa Mazowieckiego ze stolicą w Warszawie.

Kontynuował politykę swego dziada: zakładał miasta, dbał o rozwój handlu, był też elektem warunkowym Królestwa Polskiego po śmierci Władysława Warneńczyka w 1444 r. Kazimierz Jagiellończyk, chcąc uzyskać przywileje dla Litwy, wzbraniał się od przyjęcia Korony Polskiej. Moźni dla wyjścia z impasu zwołali zjazd do Piotrkowa, aby wybrać króla. Było dwóch kandydatów: Zygmunt Hohenzollern oraz Bolesław IV. Mimo początkowej przewagi Hohenzollerna, wypowiedź Jana z Czyżowa: „Nie przystoi Niemca na króla wybierać, gdyż żyje własne plemię książąt [...] i lepiej będzie, gdy [...] Królestwo Polskie [...] wróci do przyrodzonych dziedziców” przechyliła szalę na stronę Piasta, który w efekcie zwyciężył. Książę uwielbiał polowania, które przeszły do legendy. Pasję tę dzielił z całą linią książąt mazowieckich. Bolesław IV zmarł 10 września 1454 r. w Opinogórze w wieku 33 lat. Dwór, w którym zmarł książę Bolesław, znajdował się zapewne tam, gdzie dziś stoi odbudowany dwór Krasińskich. Sam poeta uhonorował przedwcześnie zmarłego księcia. U podnóża wzgórza, na którym wznosi się pałac, kazał ustawić kamienny krzyż z tablicą ku czci księcia mazowieckiego.

Muzeum Romantyzmu w Opinogórze

ul. Zygmunta Krasińskiego 9, Opinogóra
muzeumromantyzmu.pl

- 1 Siedlce
- 2 Liw
- 3 Węgrów
- 4 Ostrów Mazowiecka

Trasa księżnej Anny i ostatnich książąt mazowieckich

W połowie XV w. terytorium Litwy zaczynało się niespełna... 90 km na wschód od Warszawy. Rzeką graniczną był Liwiec. Wzniesiony na jego zachodnim brzegu Zamek w Liwie był graniczną twierdzą książąt mazowieckich. Siedlce, leżące na skrzyżowaniu trzech krain: Mazowsza, Małopolski i Litwy, były zaś miejscem, przez które niczym przez bramę wnikały na Mazowsze wpływy ze wschodu.

Na północy, gdzie historyczne Mazowsze sięgało prawie po dzisiejszy Białystok, w puszczańskich ostępach mieszkali bartnicy i smolarze. Założona w Puszczy Białej osada dzięki przywilejom mazowieckich książąt stała się kwitnącym miastem. Dziś w Ostrowi Mazowieckiej stoi pomnik księżnej Anny, która przyczyniła się do jej rozwoju, a w miejscu, gdzie wedle tradycji znajdował się dwór myśliwski książąt mazowieckich, jego replika.

KSIĘŻNA ANNA RADZIWIŁŁÓWNA (1476–1522)

Córka kanclerza wielkiego litewskiego Mikołaja Radziwiłła, ciotka Barbary Radziwiłłówny, była pierwszą mazowiecką władczynią, która nie pochodziła z książęcego rodu. Od śmierci swego męża Konrada III Rudego w 1503 r. prawie przez 20 lat sprawowała realną władzę w Księstwie Mazowieckim. Zagwarantowała swym synom – Januszowi III i Stanisławowi – potwierdzenie dziedzicznego prawa do całego wschodniego Mazowsza. Sprzeciwiła się też związkowi Stanisława z Katarzyną Radziejowską, wyrzucając ją z mazowieckiego dworu. Dało to powód do podejrzeń, że przedwczesna śmierć księżnej była zemstą Katarzyny, która za wszelką cenę chciała wejść do książęcej rodziny.

📍 Siedlce, Pałac Ogińskich

1 SIEDLCE Wrota Mazowsza

Co prawda Siedlce nie leżą na terenie historycznego Mazowsza, lecz w Małopolsce, na ziemiach dawnego województwa sandomierskiego, jednak stanowią ważny punkt na Szlaku Książąt Mazowieckich. Siedlce, o których po raz pierwszy wzmiankował w swoim dokumencie kardynał Zbigniew Oleśnicki, leżały na styku trzech krain. W średniowieczu był to prawdziwy tygiel kultur i narodów. Na północy Mazowsze, na południu Małopolska, zaś na wschodzie i południowym wschodzie ziemie ruskie,

📍 Ekstaza
św. Franciszka
pędzła El Greco

z których znaczna część znalazła się pod panowaniem Wielkiego Księstwa Litewskiego. Przez teren dzisiejszych Siedlec migrowali Rusini na ziemię Podlasia. Tędy również wiodły szlaki z Księstwa Mazowieckiego na Ruś Halicką i do ziemi bełskiej, które w XIV i XV w. były pod władzą

książąt mazowieckich. Wschodnie wpływy widoczne były zarówno w ubiorze książąt i rycerzy mazowieckich, jak i w koligacjach rodzinnych władców. Większość z nich wiązała się węzłem małżeńskim z księżniczkami pochodzącymi z Rusi i Litwy. Dziś wizytówką miasta jest klasycystyczny zespół pałacowo-parkowy z XVIII w., wybudowany w miejscu

wcześniejszego drewnianego dworu. Najstarszą świątynią w mieście jest Kościół św. Stanisława ufundowany przez Kazimierza i Izabelę Czarторыskich. W mieszczącym się na ul. bpa Świrskiego Muzeum Diecezjalnym ozdobą zbiorów jest jedyny w Polsce obraz El Greco – jednego z najwybitniejszych przedstawicieli manieryzmu.

📍 Ławeczka
Aleksandry Ogińskiej

📍 **Centrum Informacji Turystycznej**
ul. K. Pułaskiego 7, Siedlce
tel. +48 535 068 593
pttkiedlce.pl

📷 Turniej rycerski na Zamku w Liwie

2 LIW

Strażnica graniczna

Warownię na lewym brzegu Liwca wznosił w początkach XV wieku książę Janusz I. Jego zamysłem była kontrola przeprawy przez rzekę oraz wschodniej granicy Księstwa Mazowieckiego. Budowlę posadowiono na sztucznie usypanym wzniesieniu zabezpieczonym drewnianymi palami, jednak to okres rządów księżnej Anny Mazowieckiej – sto lat

Muzeum Zbrojownia prowadzi rozmaite lekcje muzealne dla dzieci i młodzieży, przybliżając m.in. kulturę rycerską, wiedzę o dawnym uzbrojeniu czy informacje na temat heraldyki, średnio-wiecznych gier czy historii pieniądza. Cyklicznie na zamku odbywają się tematyczne imprezy. To m.in. Noc Muzeów (maj), Festiwal Humanitas. Nauka, sztuka, doświadczenie (czerwiec), Festiwal „W Zamkowej Kuchni na Szlaku Książąt Mazowieckich” (lipiec), Turniej Rycerski o Pierścień Księżnej Anny (sierpień), Narodowe Czytanie i Europejskie Dni Dziedzictwa (wrzesień).

po księciu Januszu – uznaje się za lata świetności zamku. Już jako wdowa po Konradzie III Rudym, księżna Anna dała się poznać jako skuteczny zarządca, budowniczy i obrońca niezależności Mazowsza. Władła zamkiem i ziemią liwską w latach 1502–1522. W tym czasie przeprowadziła rozbudowę i modernizację warowni. Zadecydowała m.in. o podwyższeniu murów obwodowych i wyposażeniu ich w kryty ganek dla straży. Nakazała przebudowę dawnej baszty na nowoczesną, trzykondygnacyjną wieżę bramną oraz rozbudowę głównej przestrzeni mieszkalnej zamku (tzw. Dom Duży), co podniosło nie tylko komfort, ale także prestiż rezydencji.

Zamek w Liwie

ul. S. Batorego 2, Liw
liw-zamek.pl

📷 Zamek w Liwie

OSTATNI BASTION NIEPODLEGŁEGO MAZOWSZA

Na zamku w Liwie, 10 lat po faktycznym inkorporowaniu ziem księstwa do Polski, Anna Mazowiecka – siostra zmarłych bezdzietnie książąt Janusza i Stanisława – sprzeciwiła się woli króla Polski, który zażądał, by oddała mu zarządzane przez nią ziemie mazowieckie. Anna po śmierci swego brata Janusza III przez sześć miesięcy sprawowała faktyczne rządy na Mazowszu. Ziemie oddała królowi Zygmuntowi Staremu, dopiero gdy władca przybył do Warszawy na uroczystości pogrzebowe ostatniego księcia Mazowsza. Król, mimo że włączył Mazowsze do Polski, pozostawił Annie część ziem, w tym m.in. ziemie liwską, ale tylko jako zaopatrzenie do czasu wyjścia za mąż. Po ślubie księżna miała je oddać królowi Polski. O rękę Anny starał się Wilhelm Hohenzollern, były też plany wydania jej za przyszłego króla Zygmunta Augusta, jednak ostatecznie księżniczka wzięła ślub ze Stanisławem Odrowążem. Choć wyszła za mąż, nie zamierzała rezygnować z ziem, które od wieków pozostawały w jej rodzie. Księżna schroniła się na zamku w Liwie, który wcześniej kazała rozbudować, i nie wpuściła do warowni królewskich posłów. Obrzuceni obelgami musieli wrócić z niczym do Krakowa. Dopiero w 1537 r. księżna została zmuszona do ukorzenia się przed królem i zrzeczenia się praw do Mazowsza, po czym opuściła teren księstwa. Tak zakończyła się ostatecznie historia niezależnego od Korony Polskiej Księstwa Mazowieckiego.

SZLAK DOLINY LIWCA

Od Kałuszyna Szlak Książąt Mazowieckich pokrywa się ze Szlakiem Doliny Liwca. Biegnie wzdłuż dawnego traktu handlowego przez Grodzisk, Liw, Węgrów do Łochowa. We wsi **Sucha** koło Grębkowa znajduje się Muzeum Architektury Drewnianej Regionu Siedleckiego. Głównym obiektem skansenu jest modrzewiowy dwór z 1743 r. należący niegdyś do kasztelana liwskiego Ignacego Cieszkowskiego. We wnętrzu barokowego dworu zachowały się fragmenty oryginalnych malowideł. Kolejną atrakcją skansenu jest chałupa z 1860 r., w której miał się ukrywać ksiądz Stanisław Brzóska, ostatni dowódca partyzancki powstania styczniowego. Na wysokiej skarpie Liwca przed Liwem zachowały się pozostałości wałów dużego grodu z XI w. Obiekt o imponującej powierzchni 5 ha chętnie porównywano do Wawelu. W miejscowości **Starawieś** koło Węgrowa znajduje się XIX-wieczny pałac, który swym wyglądem pasuje bardziej do krajobrazu Anglii niż Mazowsza. Rezydencję wzniesioną w XVI w. kazał kilkaset lat później przebudować w stylu modnego wówczas neogotyku angielskiego książę Sergiusz Golicyn. Brama pałacowa posiada cztery filary zwieńczone krenelażem. Zewnętrzne elewacje pałacu z nadwieszonymi ośmiobocznymi wieżyczkami w narożnikach również wieńczy krenelaż. W narożu południowo-wschodnim znajduje się trzykondygnacyjna ośmioboczna wieża z blankami. Na trasie między Starąwsią a Łochowem w **Paplinie** znajduje się drewniany dwór wzniesiony w XVIII wieku dla rodziny Glinków. Następnie przeszedł w ręce rodu Garczyńskich. W 1764 r. kilkakrotnie dwór odwiedzał Stanisław Antoni Poniatowski, późniejszy król Polski. W **Łochowie** warto zatrzymać się, by obejrzeć pałac zaprojektowany przez czołowego XIX-wiecznego architekta Bolesława Pawła Podczyńskiego, we wsi **Gwizdały** zaś, by zwiedzić jedyne w Polsce muzeum... gwizdków.

 Dwór w Paplinie

📷 Bazylika Mniejsza w Węgrowie

3 WĘGRÓW

Bazylika i tajemnicze lustro

Żołony w XIV w. Węgrów uzyskał prawa miejskie w 1441 r. Pięć lat po nadaniu praw książę Bolesław IV zrzekł się Podlasia i od tej pory Węgrów stał się częścią Litwy. Przybywali tu jednak nadal wysłannicy książąt mazowieckich, bo przez Węgrów biegł Wielki Gościniec Litewski, który łączył Warszawę z Wilnem. Sercem Węgrowa jest stojąca na Rynku Mariackim Bazylika Wniebowzięcia NMP oraz św. Piotra, Pawła, Andrzeja i Katarzyny. Obecna bazylika została odbudowa-

wana w 1703 r. po pożarze podczas III wojny północnej. Ściany wnętrza są udekorowane freskami autorstwa wybitnego malarza włoskiego Michelangelo Palloniego, wykonanymi

📷 Owiane aurą tajemniczości lustro Twardowskiego

Mistrz Twardowski i duch Barbary Radziwiłłówny

Na prośbę króla Zygmunta Augusta Mistrz Twardowski miał wywołać ducha Barbary Radziwiłłówny – zmarłej żony władcy. Według legendy ukazała się ona w tajemniczym lustrze. Mistrz prosił króla, by nie dotykał zjawy, bo spadnie na niego nieszczęście. Gdy jednak król ujrzał Barbarę, nie mógł powstrzymać się, by jej nie objąć. Czar przysł, lustro pękło, a na króla i Twardowskiego spadły nieszczęścia. Zygmunt August zmarł wkrótce w Knyszynie, Twardowski zaś został porwany z karczmy Rzym w Mystkach (k. Wysokiego Mazowieckiego) przez... diabły. Ponoć wcześniej zaprzedał duszę, podpisując cyrograf, w którym był warunek, że odda ją jedynie w Rzymie. Niektórzy twierdzili jednak, że Twardowskiego wcale nie porwały diabły, lecz ludzie z krwi i kości. Twardowski tak naprawdę nie wywołał ducha Barbary, ale podstawiał łudząco do niej podobną dwórkę. By sprawa nie wyszła na jaw, porwali go inicjatorzy mistyfikacji.

 Pomnik Księżnej Anny Mazowieckiej

w 1708 r. Świątynia stoi w miejscu wcześniejszej, którą w 1414 r. ufundował Piotr Pilik – marszałek księcia mazowieckiego Siemowita IV. W zakrystii znajduje się jeden z najbardziej tajemniczych artefaktów znanych z ziem polskich – wykonane ze stopu złota i srebra, ważące 17 kg, pęknięte na trzy części zmatowiałe lustro. Łacińska inskrypcja widniejąca na jego ramie głosi, że *tym lustrem zabawiał innych, magiczne sztuki okazując, Twardowski, lecz obecnie obrócone jest ono na służbę Bogu*. Ponoć przed śmiercią słynny czarnoksiężnik – niemiecki mag i alchemik Durentius, czyli Twardy, który został zapamiętany w polskiej tradycji jako Pan Twardowski – podarował lustro biskupowi Franciszkowi Krasińskiemu. Ten zaś złożył je jako wotum w kościele. Lustro wisi jednak tak, żeby nikt nie mógł się w nim przejrzeć, można by bowiem zobaczyć w nim swoją przyszłość, a nawet... diabła. Tak przynajmniej głosi legenda. W Węgrowie warto też zobaczyć klasztor i kościół poreformacki (ul. Kościuszki 27). W jego wnętrzach znajdują się przepiękne barokowe rzeźby, freski oraz nagrobek Jana Dobrogosta Krasińskiego. W krypcie zaś zachowały się z mumifikowane

pochówki sprzed ponad 250 lat. W niedawno udostępnionych podziemiach urzędowo ciekawą ekspozycję ukazującą dzieje Węgrowa.

wegrow.com.pl

4 OSTRÓW MAZOWIECKA **Miasto księżnej Anny**

Ostrów Mazowiecka swą nazwę zawdzięcza nie wyspie, jak inne znane z ziem polskich Ostrowy, lecz... prymitywnej drabinie bartniczej zwanej „ostrową”, za pomocą której dawni mieszkańcy Puszczy Białej podbierali miód pszczołom. Ukryta w puszczy osada bartników, drwali i myśliwych stała się miastem w 1434 r., gdy liczący wówczas 14 lat książę Bolesław IV – wnuk Janusza I – nadał jej prawa miejskie. Jednak to Anna Radziwiłłówna – żona Konrada, syna Bolesława – jest pamiętana przez mieszkańców miasta do dziś. Księżna nadała miastu prawa do odbywania czterech jarmarków rocznie i jednego targu tygodniowo. Od tej pory położona dogodnie na szlakach handlowych Ostrów zaczęła bogacić się na handlu.

 Rekonstrukcja Grodu Książąt Mazowieckich

Pamiątką po księżnej jest jej pomnik (skwer przy ul. 3 Maja) – jeden z zaledwie dwóch pomników dawnych władców Mazowsza (drugi, znajdujący się w Gostyninie,

upamiętnia księcia Siemowita IV), jakie stoją dziś na ziemi mazowieckiej. Inną pozostałością po książęcych czasach jest zrekonstruowany w Ogródku Jordanowskim

DZIEJOWA UGODA I ZABÓJCZY ROMANS

W 1392 r. doszło do wydarzenia, bez którego nie byłoby historycznego zwycięstwa w bitwie pod Grunwaldem. Skłóceni do tej pory król Polski Jagiełło oraz jego brat stryjeczny Witold zawarli ugodę, której ostrze zostało wymierzone przeciw Krzyżakom. Zdaniem części historyków porozumienie to zostało zawarte w dworze myśliwskim książąt mazowieckich w Ostrowi Mazowieckiej. Ugodę udało się osiągnąć przy dużym udziale mazowieckich władców. Rok przed jej zawarciem król Władysław Jagiełło poprosił o pomoc Henryka, biskupa płockiego, najmłodszego syna księcia Siemowita III i przyrodniego brata rządzących podzielonym wówczas na dwie części (wschodnią i zachodnią) księstwem: Janusza i Siemowita IV. Henryk wyruszył z delikatną misją do przebywającego u Krzyżaków Witolda. Miał przekonać go do zgody z Jagiełłą. Biskup wykazał się niebywałym talentem negocjacyjnym. Nie dość, że namówił Witolda do spotkania z bratem, to jeszcze był tak przekonujący, że Witold, porzucając Krzyżaków – swoich dotychczasowych sprzymierzeńców – spalił im dwa zamki... Czar biskupa podzielał nie tylko na Witolda. Dosięgnął także jego siostrę Ryngałę, którą kronikarze ze względu na wyjątkową urodę nazywali cudną. Ryngała i Henryk zakochali się w sobie. Biskup porzucił stan duchowny oraz płockie biskupstwo i wziął z Ryngałą ślub. Związek ten nie wyszedł na dobre Henrykowi, który zmarł niespodziewanie pół roku po zawarciu ugody. Niektórzy podejrzewali Ryngałę o otrucie męża. Być może poniewczasie uznała, że nie powinna była brać ślubu z osobą duchowną...

 Kościół Św. Andrzeja Apostoła w Broku

Gród Książąt Mazowieckich. Stoi w miejscu, gdzie wedle tradycji znajdował się niegdyś dwór myśliwski księcia Janusza I, z którego książęta wyruszyli na polowania.

Punkt Informacji Turystycznej

ul. 3 Maja 68, Ostrow Mazowiecka
tel. +48 29 645 71 01
powiatostrowmaz.pl
ostrowmaz.pl

BROK **Gród biskupów płockich**

w pobliżu

Historia położonego na terenie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego miasteczka sięga czasów Konrada Mazowieckiego. W dokumencie wydanym przez księcia w 1203 r. wspomniany jest gród obronny z kościołem i przynależnymi do niego osiemnastoma wsiami. Już wtedy, choć leżał na terenie Księstwa Mazowieckiego, Brok był własnością biskupów płockich. Czasy średniowiecza pamięta późnogotycki Kościół parafialny św. Andrzeja Apostoła. Pamiątką po rządach

biskupów płockich są malowniczo położone ruiny XVII-wiecznego pałacu, gdzie w młodości nauki pobierał m.in. przyszły król Polski Michał Korybut Wiśniowiecki.

brok.pl

w pobliżu

OSTROŁĘKA **Gród nad Narwią**

Gród obronny, którego wały zachowały się do dziś przy ujściu rzeki Omulew do Narwi, do XIII w. stanowił bastion chroniący Mazowsze od najazdów z północy. W 1373 r. książę Siemowit III nadał Ostrołecę prawa miejskie, a kilkadziesiąt lat później jego syn, książę Janusz I, ufundował kościół parafialny. Świątynia istnieje do dziś (ul. Farna), jednak tylko jej prezbiterium zachowało cechy gotyckie. Swoją obecną formę zawdzięcza przebudowie, która miała miejsce w połowie XVII w.

ostroleka.pl

📷 Kościół Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Mikołaja w Ostrołęce

HISTORYCZNE MAZOWSZE SIĘGAŁO DALEKO NA WSCHÓD

Historyczne Mazowsze, choć na południu miało mniejszy zasięg niż obecnie, bo kończyło się na Pilicy, na wschodzie (na prawym brzegu Bugu) sięgało daleko w głąb dzisiejszego Podlasia. Miasta, które dziś znajdują się na terenie województwa podlaskiego – Nowogród, Łomża czy Wizna – były przez cały czas istnienia Księstwa Mazowieckiego jego częścią. Najbardziej wysuniętym na wschód miastem, które założyli książęta, był Mielnik leżący tuż przy dzisiejszej granicy z Białorusią. Na tzw. Wzgórzu Siemowita, na terenie malowniczo położonego Skansenu Kurpiowskiego w Nowogrodzie, wznosił się niegdyś książęcy gród. W XIV w. na jego miejscu stanął niewielki zamek, który jednak nie ocalał do naszych czasów. Dziś w skansenie możemy podziwiać drewniane budownictwo i kulturę Kurpiów. Kurpiowszczyzna też ukształtowała się w czasach, gdy Mazowszem rządzą książęta. W lasach Puszczy Zielonej chronili się ludzie niepokorni. Jedni mieli grzechy na sumieniu, inni uciekali przed pańszczyzną, a jeszcze inni chronili się w lasach, bo wydawały im się one bezpieczniejsze niż osady leżące na pograniczu.

W Łomży ostatni książęta mazowieccy – Stanisław, Janusz III i ich siostra Anna – ufundowali kościół, który jest jednym z najcenniejszych zabytków miasta. Świątynia, ukończona już po śmierci mazowieckich władców, była ich ostatnią fundacją.

Warownia w Wiźnie (gród zwany Górą Królowej Bony) stanowiła jeden z ważniejszych grodów mazowieckich strzegących pogranicza z Litwą i zakonem krzyżackim. Paradoksalnie, choć gród leżał na dalekim wschodzie Mazowsza, był związany z ziemią płocką. Przez pewien czas pod władzą książąt mazowieckich znajdowały się też tereny właściwego Podlasia. Sama nazwa tego obszaru wywodzi się ponoć od sformułowania „po lachy” i oznaczała pierwotnie rubież między księstwami ruskimi a polskimi. Książęta mazowieccy zabiegali o włączenie Podlasia do swych włości. Sztandary z orłem i smokiem powiewały nad grodami w Drohiczyń, Suraz, Tykocin, a także w Bielsku Podlaskim.

Trasa księcia Janusza

Skąd wziął się smok w herbie ziemi czerskiej? Jakie piwo najchętniej pili mazowieccy książęta? Odpowiedzi na te pytania można znaleźć, podróżując po południowym Mazowszu. Tutaj też, na Pilicy, kończyło się Księstwo Mazowieckie. Za bezkresnymi puszczeniami, w których łatwiej było spotkać dzikiego zwierza niż człowieka, a których pozostałością jest Puszcza Kozienicka, zaczynała się Małopolska. Choć tereny te należały do polskich królów, także książęta mazowieccy odcisnęli na nich swoje piętno. W Kozienicach powstał przy współpracy księcia Janusza most pontonowy, który umożliwił Jagiellom przeprawę przez Wisłę na ziemie zakonu krzyżackiego. W Sieciechowie Konrad Mazowiecki wniósł swoich przeciwników politycznych, na sztylówieckim zamku ważyły się losy księstwa, w Iłży zaś na śmiałków do dzisiaj czekają skarby ukryte w zamkowych lochach.

1 LIW

Graniczna twierdza

Położony nad malowniczym Liwcem warowny zamek, podobny do tego w Trokach na Litwie, strzegł wschodniej granicy Mazowsza. Tutaj też do ostatka próbowano bronić niezależności Księstwa Mazowieckiego od władców Polski. Pierwsza wzmianka o grodzie nad Liwcem pochodzi z dokumentu księcia Bolesława II mazowieckiego z 1304 r. Na początku

XV w. książę Janusz I w miejscu grodu wznosił zamek, a przygodowej osadzie nadał prawa miejskie. Warownia składała się z dwóch równoległych budowli: Domu Dużego – siedziby książęcej – i Domu Małego, gdzie mieściły się pomieszczenia gospodarcze. Domy zostały połączone murami obronnymi, a do wnętrza prowadziła wysunięta brama. Sto lat później księżna Anna Mazowiecka rozbudowała Dom Duży oraz nadbudowała bramę i mury obronne. Z dawnego gotyckiego zamku zachowała się monumentalna wieża bramna, fragment murów obwodowych i wybudowany w XVIII w. w miejscu Domu Małego dwór starościński. W czasie II wojny światowej Niemcy zamierzali rozebrać Zamek w Liwie, a cegłę wykorzystać na budowę obozu pracy i zagłady w Treblince. Średniowieczny zabytek został uratowany z narażeniem życia przez polskiego archeologa Ottona Warpechowskiego, który przekonał niemieckiego starostę powiatu sokołowsko-węgrowskiego, Ernsta Grammsa, sięgającego strasznego terroru na lokalnej ludności, że są to ruiny zamku krzyżackiego. Podstęp się udał, a okupant rozpoczął nawet odbudowę wieży. Obecnie w zamku mieści się Muzeum Zbrojownia z bogatymi zbiorami broni z XV–XX w.

Zamek w Liwie

ul. S. Batorego 2, Liw
liw-zamek.pl

Janusz I Starszy (1346–1429) był jednym z najwybitniejszych książąt mazowieckich. Nazywano go Kazimierzem Wielkim Mazowsza. Sprawował rządy we wschodniej części księstwa. Założył 24 miasta, m.in. Przasnysz, Ciechanów, Łomżę, Zakroczym, a także Nową Warszawę, czyli dzisiejsze Nowe Miasto. W 1406 r. książę Janusz przeniósł stolicę swej części księstwa z Czerska do Warszawy. Zadał, by nowa stolica została zabezpieczona murami miejskimi, rozbudował też warszawski zamek. Wzniósł także zamki w Czersku i Liwie, a potężną twierdzę w Ciechanowie przekształcił w książęcą rezydencję. Na terenie jego księstwa, pod Czerwińskiem, odbyła się koncentracja połączonej armii polsko-litewskiej podążającej pod Grunwald. I to właśnie książę Janusz był pierwszym rycerzem, który gratulował Władysławowi Jagielle zwycięstwa nad zakonem krzyżackim.

 Kościół św. Anny w Piasecznie

2 PIASECZNO

Miasto mazowieckich księżnych

O bogatej historii miasta przypominają gotycki kościół i rynek. W miejscu dawnego książęcego dworu znajduje się piękny park. Tylko pojedyncze lipy pozostały z traktu, który prowadził do siedziby władców Mazowsza. Miasto swój rozwój w średniowieczu zawdzięczało książętom mazowieckim: Januszowi I Starszemu, który w 1429 r. dokonał lokacji na prawie chełmińskim, i Annie, żonie księcia Konrada III Rudego, która w 1513 r. nadała miastu prawo organizowania jarmarku i targów. Decyzja ta miała ogromne znaczenie dla Piaseczna, a handel na piaseczyńskim rynku odbywał się nieprzerwanie aż do 1964 r.! O czasach świetności pod rządami Piastów mazowieckich przypomina dziś Kościół św. Anny mieszczący się na rynku. Około 1350 r. książę Siemowit III ufundował w tym miejscu pierwszą drewnianą świątynię. W 1458 r. księżna Anna, matka księcia Bolesława IV, nadała parafii grunty i ponownie erygowała kościół. Kres najstarszej w Piasecznie świątyni położył pożar, który wybuchł w 1526 r., czyli w tym samym roku, gdy ziemie księstwa zostały włączone do Polski.

Budowę nowego murowanego kościoła rozpoczęto dopiero w połowie XVI w. Jednonawowa świątynia była kilkakrotnie niszczona, odbudowywana i remontowana. W elewacji wschodniej znajduje się nisza z późnobarokową rzeźbą św. Jana Nepomucena. Bryła budowli wsparta jest szkarpami. W latach 60. XX w. przeprowadzono regotyzację świątyni, a w pobliżu ołtarza głównego, na północnej i wschodniej ścianie prezbiterium, odkryto fragmenty polichromii z 1555 r. Przedstawiają one sceny z Ewangelii. W odległości dosłownie kilku kroków od świątyni, w budynku dawnej plebanii, mieści się Muzeum Piaseczne. To nieduża, ale nowoczesna i pięknie zaprojektowana placówka. Na wystawie nie brak wątków związanych z książętami mazowieckimi – to obowiązkowy punkt wycieczki!

piaseczno.eu

muzeumpiaseczna.pl

SILNE RZĄDY SŁABEJ PŁCI

Przypadłością ostatnich męskich potomków mazowieckiej linii Piastów była śmierć w młodym wieku. Bolesław IV zmarł, mając 34 lata, a jego syn Konrad Rudy w wieku 55 lat. Obaj pozostawili nieletnich następców tronu. Ster rządów w księstwie trafiał wówczas w ręce ich matek i żon, które sprawowały władzę regencyjną w imieniu swych wnuków lub synów. Po śmierci Bolesława IV władzę tę sprawowała najpierw jego matka Anna, potem zaś jego żona Barbara. Obie księżne zapisały się w historii fundacjami kościołów, m.in. św. Anny w Warszawie i Piasecznie. Jeszcze większy wpływ na rozwój ziemi mazowieckiej miały rządy Anny Radziwiłłówny, wdowy po księciu Konradzie III, oraz – już po inkorporacji księstwa – jej córki Anny Mazowieckiej. Obie księżne, poprzez nadawanie przywilejów organizacji jarmarków i targów, przyczyniły się do rozwoju gospodarczego wschodniego Mazowsza.

📷 Turniej na Zamku Książąt Mazowieckich w Czersku

3 CZERSK

Zamek zielonego smoka

Czersk, dziś niewielka wioska, w czasach panowania książąt mazowieckich był obok Płocka największym ośrodkiem władzy na Mazowszu i stolicą jego wschodniej części. Komesem czerskiego grodu był w XI w. Magnus – zapewne syn króla Anglii Harolda II. Być może to jego grób odkryli archeolodzy podczas wykopalisk na terenie kościoła grodowego.

Centrum militarne Mazowsza

W XI w., gdy Płock uznawano za stolicę Mazowsza, Czersk był jego centrum militarnym. W miejscu dzisiejszego zamku wznosił się warowny gród, obok którego rozwijało się podgrodzie. W połowie XIV w. przekształciło się ono w miasto, a obecny Plac Tysiąclecia stał się rynkiem. Do dziś zachował się średniowieczny układ urbanistyczny ze zbliżonym do prostokąta rynkiem i odchodzącymi od jego narożników ulicami.

Stolica wschodniego Mazowsza

Książęta mazowieccy rozbudowali czerski gród. Tutaj książę Konrad I Mazowiecki więził swojego rywala, księcia śląskiego Henryka

Brodatego. Nieszczęśnik był zamknięty w specjalnej skrzyni, z której wystawały mu tylko kończyny i głowa. Konrad Mazowiecki chciał na swym więźniu wymusić ustępstwa polityczne. Dopiero żona śląskiego księcia, Jadwiga, ubłagała okrutnego Konrada, by wypuścił jej męża. Z Czerska władzę nad wschodnim Mazowszem sprawował wnuk Konrada Mazowieckiego – Konrad II. Gród był też stolicą księcia Trojdena – założyciela dynastii, która rządziła całym Mazowszem aż do jego inkorporacji w 1526 r. Trojden jako władca czerski wprowadził do heraldyki mazowieckiej wywernę – dwunogiego skrzydlatego zielonego smoka na białej tarczy herbowej. Z tego powodu też mazowiecki smok bywa nazywany żmijem czerskim.

Książę Janusz buduje zamek

Ostatnim księciem, który sprawował władzę z Czerska, był Janusz I. Zapisał się w historii tym, że kazał w miejscu grodu wznieść murowany zamek. Jego budowę ukończono w 1410 r. Do naszych czasów przetrwały znaczne fragmenty murów obwodowych z wieżą bramną oraz wieże zachodnia i południowa. Na dziedzińcu odkryto ślady po fundamentach rezydencji książęcej – tzw. Domu

CZY ANGIELSKI KRÓLEWICZ SPRAWOWAŁ RZĄDY W CZERSKU?

Podczas wykopalisk w 1966 r. naukowcy odkryli na terenie kościoła grodowego nietypowy grób, który musiał należeć do możnego wojownika. Szczątki spoczywały w trzymetrowej drewnianej trumnie okutej żelazem. Na palcu lewej ręki zmarłego znajdował się złoty pierścień, obok zwłok spoczywały miecz i włócznia, w nogach zaś okute wiadro. Od chwili odkrycia toczy się dyskusja, czy nie jest to przypadkiem pochówek Magnusa Haroldsona, syna ostatniego króla Anglii Harolda II przed podbojem normanńskim. W 1066 r. na polach pod Hastings rozegrała się krwawa bitwa, w której starły się zastępy rycerzy angielskich dowodzonych przez króla Harolda z rycerzami normanńskimi dowodzonymi przez Wilhelma Zdobywcę. Anglicy bitwę przegrali, król Harold poległ, a jego synowie musieli ratować się ucieczką. Ich imiona szybko zniknęły z angielskich kronik, jedynie imię najmłodszego z nich – Magnusa – pojawiło się w kronice... Galla Anonima. Najstarszy polski kronikarz wymienił komesa Wrocławia, a później Mazowsza, o imieniu Magnus, tytułując go księciem. Pośrednim dowodem na to, że chodzi o Magnusa Haroldsona (poza tym samym imieniem) może być fakt, że siostra Magnusa wyszła za mąż za władcę Rusi Kijowskiej, co wskazuje na bliskie związki władców Anglii ze wschodnimi rubieżami Europy. Komes Magnus rezydował w Czersku, a legenda wiąże z jego osobą powstanie miasta Magnuszew. To również on mógł przywieźć na Mazowsze heraldyczny symbol dwunogiego smoka – wywernę. Rodowym herbem Magnusa, który wywodził się z rodu sprawującego od wieków władzę w królestwie Wessex, była właśnie wywerna. W Czersku znana jest legenda o skarbach, które spoczywały gdzieś w lochach pod zamkiem. Ponoć pilnuje ich... smok.

Wielkiego – oraz relikty kościoła grodowego. Książę Janusz podjął też inną, jeszcze ważniejszą dla Czerska decyzję – przeniósł stolicę wschodniego Mazowsza do Warszawy, miasta, które choć znacznie młodsze od Czerska, prężnie się rozwijało. Sam książę wraz ze swą małżonką Anną Danutą, córką litewskiego wielkiego księcia Kiejstuta, został uwieczniony przez Henryka Sienkiewicza na kartach powieści „Krzyżacy”. To na dworze Anny Danuty dworaką była Danuśka, ukochana Zbyszka z Bogdańca. Oboje księstwo lubili przebywać w Czersku, o czym świadczy liczba dokumentów podpisywanych przez Janusza Starszego w Czersku. Oboje też cieszyli się długim życiem, a ich małżeństwo to jedno z najdłuższych trwających małżeństw dynastycznych.

Dalsze dzieje Czerska – rozkwit i upadek

Potomkowie księcia Janusza rozbudowywali zamek, m.in. podwyższając wieże. Jednak intensywny rozwój Czerska nastąpił dopiero po wygaśnięciu linii Piastów mazowieckich i włączeniu Mazowsza do Korony. Zarząd nad Czerskiem objęła królowa Bona, żona króla Zygmunta Starego, która otrzymała zamek i miasto jako opłatę wdowią. Królowa zarządzała swoimi włościąmi w sposób nowoczesny: otwierała manufaktury produkujące m.in. doskonałe sukno, a także browary i młyny. Na południowych stokach zamkowej góry założyła winnice, a na żyznych ziemiach wokół zamku – ogrody. Na zamkowym dziedzińcu kazała wznieść reprezentacyjny budynek zwany od nazwiska budowniczego pałacem Parysa. Jej wyjazd do Włoch, z którym związana jest legenda o zagubionych w pośpiechu perłach i białej damie, która szuka ich w księżycowe noce na zamku, sprawił, że rozwój Czerska przyhamował. Tragedią okazał się mający miejsce sto lat później potop szwedzki, który spowodował znaczne zniszczenia miasta i zamku. Mimo prób odbudowy, których pamiątką jest obecny neogotycki most wiodący ponad suchą fosą na zamek, nie udało się przywrócić dawnego znaczenia Czerska. Reszty dokonali zaborcy, rozbierając budynki znajdujące się

na dziedzińcu oraz część murów obronnych. Pozostałe wyniosłe wieże wciąż górują nad malowniczą okolicą pradoliny Wisły, przypominając o czasach świetności Czerska.

Zamek w Czersku

Plac Tysiąclecia 16, Czersk
zamekczersk.pl

4 WARKA

Piwo i książęce krypty

Miasto kojarzone jest z piwem już od czasów panowania książąt mazowieckich. W trunku tym rozsmakowali się tak bardzo, że w 1478 r. Bolesław V zastrzegł, iż piwo na dwór książęcy w Warszawie może być dostarczane tylko z Warki. Do dziś trwa dyskusja, czy nazwa miasta pochodzi od słowa „warzyć”, czy od słowa „warownia”.

Historia Warki zaczęła się w... Starej Warce

Zanim w Warce zaczęto warzyć piwo, na wysokiej skarpie nad Pilicą, w miejscu położonym 3 km od dzisiejszego rynku i zwanym obecnie Starą Warką, istniała osada obronna. Był to ważny ośrodek handlowy przy przeprawie przez Pilicę. Do dziś zachowały się wały – pozostałości po grodzisku. Prawdopodobnie książę Siemowit I sprowadził dominikanów jeszcze do Starej Warki. Kiedy przesunęło się koryto rzeki, mieszkańcy Warki założyli osadę w nowym miejscu, a konwent przeniósł się wraz z nimi.

Ilu książąt spoczęło w podziemiach klasztoru dominikanów?

Zakonnicy wzniesli nowy budynek klasztoru na dzisiejszym rynku, w miejscu, gdzie znajduje się remiza straży pożarnej. Klasztorne podziemia stały się nekropolą książąt mazowieckich. Spoczął w nich Trojden, władca czerski, który potwierdził nadanie praw miejskich Warce w 1321 r. W podziemiach znaleźli też wieczny spoczynek brat Trojdena – Siemowit II, który władał księstwem rawskim, a także zmarła 100 lat po nim księżna Danuta Anna – żona księcia Janusza I. Być może

 Kościół franciszkanów Matki Bożej Szkaplerznej w Warce

JAK PIWO WARECKIE NUNCJUSZA URATOWAŁO

„Złoty wiek” Warki przypada na XV i XVI stulecie, kiedy miasto bogaciło się na handlu piwem szeroko znanym i cenionym w ówczesnej Europie. O światowej renomie wareckiego napitku najlepiej świadczy historia nuncjusza papieskiego, późniejszego papieża Klemensa VII, który po powrocie z Polski do Rzymu ciężko zachorował. Leżąc na łożu śmierci, zaczął wzdychać *birra di warka*, wspominając piwo, w którym się rozsmakował. Zgromadzeni przy łożu legata duchowni myśląc, że prosi nieznaną im świętą o wsparcie, zaczęli się modlić: *Santa Birra di Warka...* Chory, słysząc to, zaczął się tak głośno śmiać, że pękł mu wrzód w gardle, który był przyczyną jego choroby, dzięki czemu nuncjusz szybko wyzdrowiał.

w wareckim kościele dominikanów spoczął też inny książę, Konrad II, który zmarł w Czerwińsku pod koniec XIII w.

Piotr Wysocki przenosi kości książąt mazowieckich

Kościół dominikanów niestety się nie zachował. W XIX w. był tak zrujnowany, że w 1859 r. zwłoki książąt mazowieckich przeniesiono do nowszej świątyni. Uroczystość miała podniosły i patriotyczny charakter. Inicjatorem zmiany miejsca pochówku książąt był Piotr Wysocki, ten sam, który w noc listopadową 1830 r. stał na czele spisku podchorążych i doprowadził do wybuchu powstania listopadowego. Szczątki książąt mazowieckich zostały umieszczone w podziemiach XVII-wiecznego barokowego Kościoła franciszkanów Matki Bożej Szkaplerznej, gdzie znajdują się do dziś.

Punkt Informacji Turystycznej

ul. K. Pułaskiego 24, Warka
tel. +48 48 667 22 67
warka.pl

5 KOZIENICE

Miejsce, w którym budowano tajną broń Władysława Jagiełły

Odosobnione miejsce w puszczy przy samej granicy z Księstwem Mazowieckim, dostatek drewna i fakt, że miejscowa rzeka Zagożdżonka wpada do Wisły, zdecydowały, że właśnie w Kozienicach powstała „tajna broń” króla Władysława Jagiełły wykorzystana przeciw Krzyżakom. W 1409 r., na naradzie ze swym bratem stryjecznym Witoldem, król Władysław Jagiełło podjął decyzję, by w tajemnicy zbudować „tajną broń”, która zwiększyłaby szanse na pokonanie Krzyżaków. Ową bronią miał być most pontonowy, który umożliwiłby błyskawiczną przeprawę rycerzy przez Wisłę w miejscu, gdzie Krzyżacy tej przeprawy by się nie spodziewali. Miejscem budowy mostu miały być Kozienice. Jagiełło znał dobrze te okolice. Osada była popularnym miejscem królewskich polowań. W dworze myśliwskim, który stał wówczas w miejscu dzisiejszego pałacu, wielokrotnie gościł też król Władysław Jagiełło. Most powstawał w ścisłej współpracy z księciem Januszem I władającym

 Pomnik Władysława II Jagiełły w Kozienicach (Park Pałacowy)

wschodnią częścią Mazowsza, które sięgało w tym czasie rzeki Radomki, płynącej prawie na przedmieściach Kozienic. Gotowe elementy mostu spławiono Wisłą do Czerwińska przez teren, na którym władzę sprawował Janusz. Tam rycerstwo prowadzone przez króla Władysława Jagiełłę przeprawiło się przez Wisłę. Dziś o tych niezwykłych wydarzeniach przypomina pomnik Władysława Jagiełły wzniesiony na budowę.

Punkt Informacji Turystycznej

ul. Warszawska 29, Kozienice
tel. +48 731 877 337
kozienice.pl

NAJBARDZIEJ NIEZWYKŁY MOST W ŚREDNIOWIECZNEJ EUROPIE

Most zbudowano w wielkiej tajemnicy w ciągu pół roku. Rzemieślnicy wykonali 150 łodzi długich na ok. 5 m, szerokich na 1,5 m i głębokich na ok. 1 m, a także długi na pół kilometra pokład, po którym miały przeprawić się oddziały wojskowe. Budowę nadzorował starosta radomski Dobrogost Czarny z Odrzywołu, a głównym wykonawcą konstrukcji był mistrz ciesielski Jarosław. Most pontonowy w owych czasach był cudem techniki nieznanym w Europie Zachodniej.

6 SIECIECHÓW

Tajemnice siedziby najpotężniejszego dostojnika Mazowsza

Kronikarz Gall Anonim pisał, że nie ma grodu znacznieszego między Sandomierzem i Płockiem niż Sieciechów. Osada otrzymała prawa miejskie najwcześniej na Mazowszu – już w 1232 r. Dziś jest małą miejscowością, z którą sąsiaduje pobenedyktynski zespół klasztorny. Jej nazwa pochodzi od imienia palatyna Sieciecha z rodu Starżów-Toporczyków, wpływowego zarządcy dworu księcia Władysława Hermana. Gród, którego relikty cały czas poszukują archeolodzy, zapisał się w historii jako miejsce, gdzie więziono przeciwników politycznych. Na jego terenie był przetrzymywany Zbigniew, pierworodny syn Władysława Hermana, zaś w 1233 r. Konrad Mazowiecki więził tu Grzymisławę, wdowę po swym bracie Leszku Białym, z nieletnim synem Bolesławem Wstydliwym, który był konkurentem Konrada do tronu w Krakowie. Na terenie grodu Sieciech wznosił klasztor dla sprowadzonych z Francji w XI w. benedyktynów. Opactwo istniało tam do połowy XIII w. Gdy przesunął się nurt Wisły, gród został opuszczony.

sieciechow.pl

ZWOLEŃ

Wedle tradycji w miejscu, gdzie od połowy XIX w. stoi kapliczka wzniesiona na terenie dawnego Kościoła św. Anny znajdować się miał koniec tzw. Drogi Czerskiej. Dokumenty potwierdzają, że rzeczywiście na przełomie XIII i XIV w. ziemie, gdzie 100 lat później powstał Zwoleń, mogły być związane z Czerskiem i były najdalej na południe wysuniętymi terenami kasztelanii sieciechowskiej. Dziś najważniejszym zabytkiem miasta jest nekropolia rodziny Kochanowskich w krypcie Kościoła Podwyższenia Krzyża Świętego.

zwolen.pl

☒ Zamek w Iłży

7 IŁŻA

Niezdobyta warownia biskupów krakowskich

Gdy nie istniał jeszcze zamek górujący dziś nad miastem, u podnóża wzgórza, na którym go wybudowano, książę Konrad prowadził mazowieckich rycerzy, podążając w stronę Krakowa. Czyżby duch mazowieckiego kniazia nawiedzał okoliczne ziemie? Późniejsi panowie iłżeckiego zamku odznaczali się podobną mu zadziornością i nieustępliwością, szczególnie wobec swych suwerenów z Krakowa. Po położonej na wzgórzu dawnej siedzibie biskupów krakowskich ocalały do naszych czasów fragmenty murów, bastionów i wyniosła wieża, z której można podziwiać okolicę. Zamek w połowie XIV w. wybudował biskup Jan Grot. Dostojnik cieszył się zaufaniem zarówno Władysława Łokietka, jak i jego syna Kazimierza Wielkiego. Kiedy jednak doszło do konfliktu biskupa z Kazimierzem, rozgniewany król wysłał swych rycerzy, by podbić iłżecki zamek. Warownia pozostała jednak niezdobyta – po bezskutecznym oblężeniu królewskie wojska musiały wycofać się z Iłży. Biskup ze swoimi rycerzami ukrywał się zapewne w wieży, która jest najstarszą częścią warowni. Nie byłby dyndym właścicielem zamku, który doceniał jego walory obronne. Legenda głosi, że kiedyś z wieży wypatrywała wozów kupieckich

w pobliżu

📷 Zamek i Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu

okrutna księżniczka, która uczyniła z Iłży gniazdo rycerzy-rozbójników. Zrabowane skarby ukrywała w zamkowych lochach. Kiedyś nieopatrznie księżniczka zbyt mocno się wychyliła i spadła, zabierając do grobu tajemnicę tego, gdzie ukryła skarby.

ilza.pl

8 SZYDŁOWIEC

Miasto, w którym ważyły się losy niezależnego Mazowsza

Położony na ziemi sandomierskiej Szydłowiec nie należał do władców mazowieckich, jednak to właśnie w tym mieście zapadły decyzje, które przesądziły o losie niepodległego Mazowsza.

Renesansowy zamek...

Prawdopodobnie właśnie w szydłowieckim zamku król Zygmunt I Stary wraz z Mikołajem i Krzysztofem Szydłowieckimi decydowali o polityce względem niezależnego Mazowsza. Zamek położony na sztucznie usypanej wyspie wybudował w XV w. Stanisław Szydłowiecki, marszałek dworu Królestwa Polskiego. Rezydencję rozbudował jego syn Mikołaj. Dwupiętrowa, trójskrzydłowa budowla prawie w całości została wykonana z szydłowieckiego piaskowca. Jednym z najstarszych elementów

zamku jest wieża bramna podparta narożnymi szkarpami. W jej przyziemiu znajduje się gotyckie sklepienie krzyżowe. Obecnie w szydłowieckim zamku funkcjonuje jedyne w Polsce Muzeum Ludowych Instrumentów

PANOWIE NA SZYDŁOWCU

Podobno król Zygmunt Stary lubił grywać w pokera z braćmi Szydłowieckimi. Podczas jednej z takich rozgrywek monarcha wyłożył na stół dwa króle, twierdząc, że ma trójkę króli, bo trzecim jest on sam. Jednak to Krzysztof Szydłowiecki zgarnął pulę, wykładając dwa walety i wyjaśniając, że to karetą, bo dwa pozostałe to on i jego brat, Mikołaj... Mikołaj Stanisław Szydłowiecki (1480–1532) – dworzanin króla Jana Olbrachta, podskarbi wielki koronny, starosta radomski. Krzysztof Szydłowiecki (1467–1532) – brat Mikołaja, podskarbi nadworny koronny, kanclerz wielki, kasztelan krakowski. Za panowania Zygmunta Starego kierował polityką zagraniczną Królestwa Polskiego. Podobnie jak król był zwolennikiem włączenia Mazowsza do Polski. Krzysztof sprawował władzę na wcześniej włączonych do Polski ziemiach mazowieckich – był starostą sochaczewskim i gostynińskim.

Muzycznych z unikatowymi zbiorami, a także centrum kultury i sportu.

...gotycki kościół...

Na głównym placu miasta – Rynku Wielkim – stoi Kościół farny św. Zygmunta Króla. Gotycka orientowana świątynia została wzniesiona z sztylowieckiego piaskowca. Fundatorami byli Stanisław i Mikołaj Sztylowieccy. W nawie prezbiterium znajduje się płyta nagrobna drugiego z nich, na północnej ścianie mieści się zaś późnogotycki polptyk z 1509 r.

...i jeden z najpiękniejszych ratuszy w Polsce

W centralnej części rynku znajduje się ratusz – wizytówka miasta i siedziba władz Sztyłowca. Gmach postawiony na początku XVII w. jest jednym z najlepiej zachowanych późnorenansowych zabytków w kraju. Zbudowany na planie prostokąta, w każdym narożu ma wieżyczkę, a we wschodniej części większą wieżę. Niezwykle ciekawym zabytkiem jest też ustawiony przed ratuszem pręgierz z maszkaronami. To jeden z nielicznych tego typu obiektów w kraju.

Punkt Informacji Turystycznej

Rynek Wielki 5, Sztylowiec
tel. +48 483 262 054, sztylowiec.pl

9 CHLEWISKA

Siedziba Odrowążów

Położone koło Sztyłowca Chlewiska słyną z obronnego pałacu Odrowążów Chlewiskich. Chlewiska były przypuszczalnie pierwszym miejscem wygnania ostatniej władczyni Mazowsza – Anny, której mężem był Stanisław Odrowąż. Niepokorna księżna, po konflikcie z królem Zygmuntem Starym i zrzeczeniu się wszelkich praw do swoich włości, musiała wraz z mężem opuścić Mazowsze. Po dawnych właścicielach Chlewisk – Odrowążach – pozostał pałac obronny zwany zamkiem. Powstał prawdopodobnie pod koniec XV w. Obecnie w pałacu mieści się hotel Manor House SPA (manorhouse.pl).

w pobliżu

RADOM

Radom leży na terenie historycznej Małopolski. W czasach, gdy na Mazowszu władzę sprawował Konrad Mazowiecki, w Radomiu była jedna z rezydencji jego brata, Leszka Białego. To właśnie ów władca był fundatorem najstarszej świątyni – Kościoła św. Wacława, gdzie został też wyobrażony na jednym z witraży. Niedaleko kościoła zachowały się wały wczesnośredniowiecznego grodu – Piotrówki, które stanowią część parku archeologicznego doliny rzeki Mleczej.

Centrum Informacji Turystycznej

Pl. Dworcowy 2, Radom
tel. +48 48 360 0610
cit.radom.pl

w pobliżu

GRÓJEC

Grójec, zwany dawniej Grodźcem, uznawany jest za jedną z najstarszych osad na południowym Mazowszu. Gród kasztelański istniał tu już w XI–XII w., jednak nie udało się dotąd odnaleźć jego śladów. W 1419 r. książę Janusz I Starszy nadał Grójcowi prawo chełmińskie. Czasy świetności Mazowsza pamięta Kościół parafialny św. Mikołaja. Budowę gotyckiej świątyni rozpoczęto pod koniec XIV w. z inicjatywy księcia Janusza I Starszego. Był to początkowo jednonawowy kościół zbudowany z cegły z użyciem kamieni polnych. W latach 1520–1530 rozbudowano go, w tym samym wieku dobudowano również kaplicę św. Anny. We wnętrzu warto obejrzeć chrzcielnicę z piaskowca, przy której wedle tradycji chrzczono Piotra Skargę.

w pobliżu

TARCZYN

Swoją pomyślność w średniowieczu Tarczyn zawdzięczał dogodnemu położeniu przy szlakach handlowych z Radomia do Warszawy i Zakroczymia. Na rynku zachował się kościół gotycki wzniesiony w pierwszej połowie XVI w.

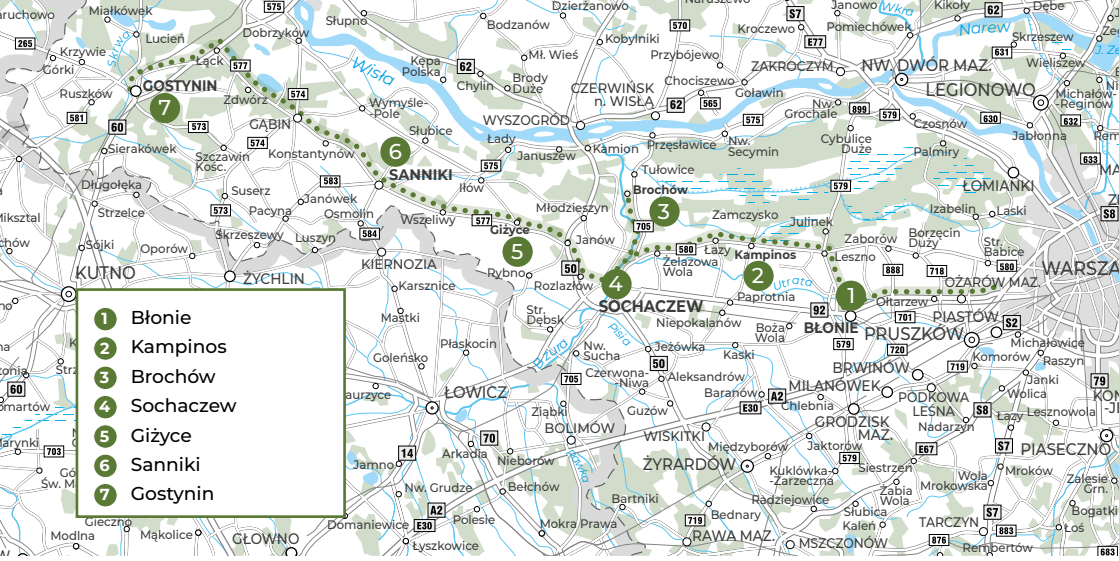
Trasa Siemowitów

Na zachodnim Mazowszu zachowała się bogata spuścizna książąt mazowieckich i nierozwikłane do dziś tajemnice, które po sobie pozostawili. Na terenie grodu w Błoniu archeolodzy odkryli najstarszą na Mazowszu kamienną wieżę obronną. Być może gród ten miał być stolicą całego Mazowsza. Puszcza Kampinowska była w średniowieczu miejscem polowań mazowieckich władców, a później królów Polski. W Brochowie można

podziwiać unikatowy kościół obronny otoczony murem, a w Sochaczewie na wzgórzu nad Bzurą znajdują się ruiny zamku wzniesionego przez książąt mazowieckich. Giżyce pamiętają biskupa Pawła Giżyckiego, który jako regent sprawował władzę w całym Księstwie Mazowieckim. W Sannikach znajdował się książęcy dwór myśliwski, w którym zmarł starszy z ostatnich książąt płockich, co przypieczętowało inkorporację pierwszych ziem

SIEMOWIT III I SIEMOWIT IV – WYBITNI WŁADCY MAZOWSZA

Pierwszy jest uznawany za jednego z najwybitniejszych władców Mazowsza, a drugi podjął starania o polski tron, rywalizując z Władysławem Jagiełłą. Siemowit III (1320–1381), syn Trojdena, odziedziczył połowę księstwa czerskiego, w ciągu niecałych 30 lat przyłączył do swoich włości resztę ziem mazowieckich, zaś po śmierci króla Kazimierza Wielkiego odzyskał niezależność Mazowsza. Książę skodyfikował też mazowieckie prawo zwyczajowe, czego efektem były tzw. statuty sochaczewskie. Siemowit IV (1352–1426), młodszy syn Siemowita III i brat Janusza I, został przez część rycerstwa niemal wybrany na króla Polski. Tylko niechętni mazowieckiemu księciu możnowładcy z Małopolski zablockowali ten wybór. Wtedy Siemowit postanowił porwać królową Jadwigę, by poprzez małżeństwo zdobyć upragniony tron. Gdy plan się nie powiódł, książę rozpoczął kampanię zbrojną. Zrezygnował dopiero w obliczu najazdu margrabiego brandenburskiego Zygmunta Luksemburskiego, męża starszej siostry Jadwigi, Marii, który niszczył i grabił zachodnie Mazowsze. W zamian za zrzeczenie się praw do tronu w Krakowie Siemowit IV uzyskał dla Mazowsza leżącą na Rusi ziemię bełską. Porozumienie przypieczętowało małżeństwo mazowieckiego księcia z ukochaną siostrą Jagiełły – Aleksandrą.

Księstwa Mazowieckiego do Płocka. Czy przyczyną jego śmierci była trucizna? Gostyński zamek był ulubioną siedzibą księcia Siemowita IV. Ponoć kiedyś w zamkowym lochu grasował potwór, który zjadał odsiadujących tam karę skazańców. Zachodnie Mazowsze nie kończyło się na granicy dzisiejszego województwa mazowieckiego. Do książąt należały również: Łowicz, choć oddany w zarząd arcybiskupom gnieźnieńskim, oraz Rawa Mazowiecka. Na zamku w Rawie miało miejsce wydarzenie tak dramatyczne, że zainspirowało Szekspira do napisania jednej z tragedii.

1 BŁONIE

Gród, który miał być stolicą Mazowsza

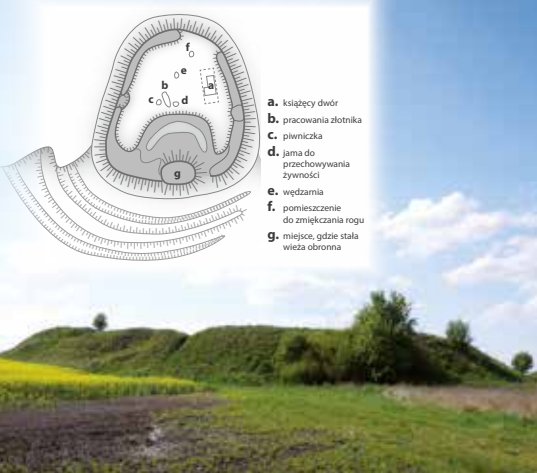
Gród w Błoniu stanowił ważny punkt w systemie obronnym Mazowsza. Był jedną z głównych siedzib księcia Konrada Mazowieckiego i jego syna Siemowita. Być może szykowano go na stolicę całego księstwa.

Stolica Mazowsza na Łysej Górze

Na Łysej Górze, w północno-wschodniej części miasta, w XII w. wzniesiono gród. Za panowania Konrada Mazowieckiego był on jedną z głównych siedzib książęcych. W jego północnej części, na stożkowatym kopcu, książę wznosił murowaną wieżę obronną, w której

GRÓD, W KTÓRYM KONRAD MAZOWIECKI MÓGŁ PODJĄĆ DECYZJĘ O SPROWADZENIU KRZYŻAKÓW

Na terenie grodu w Błoniu archeolodzy, poza relikdami najstarszej wieży obronnej na Mazowszu, odkryli także fragmenty dużego prostokątnego budynku mieszkalnego wzniesionego w pierwszej połowie XIII w. Obok budowli natrafiono na ślady pracowni złotnika. Nie w każdym grodzie można było znaleźć takiego rzemieślnika. Na tworzone przez niego ozdoby nie było stać zwyczajnych mieszkańców średniowiecznego Mazowsza. Zamawiali je głównie książęta i rycerze. Być może więc duży budynek mieszkalny był książęcym dworem, w którym często gościli mazowieccy książęta: Konrad Mazowiecki i jego syn Siemowit. Niewykluczone, że Konrad Mazowiecki właśnie podczas pobytu w Błoniu, spoglądając z wałów w stronę północnej granicy swego księstwa atakowanego przez pogańskich Prusów, podjął decyzję o wysłaniu posłów do Wielkiego Mistrza Zakonu Krzyżackiego, Hermann von Salza.

- a. książęcy dwór
- b. pracownia złotnika
- c. piwniczka
- d. jama do przechowywania żywności
- e. wędzarnia
- f. pomieszczenie do zniekształcania rogu
- g. miejsce, gdzie stała wieża obronna

 Pozostałości grodu w Błoniu i plan sytuacyjny wg rysunku T. Kiersnowskiej – jedno z lepiej zachowanych grodzisk na Mazowszu

mieli chronić się mieszkańcy warowni, gdyby została ona zaatakowana przez wroga. Wały, ceglana wieża obronna i rzeka Utrata okazały się niewystarczającymi przeszkodami dla najeźdźców. Warownia została zniszczona w drugiej połowie XIII w., zapewne przez Litwinów, którzy w 1262 r. najechali Mazowsze, zabili księcia Siemowita I i porwali jego starszego syna Konrada. Po śmierci księcia jego następcy nie powrócili do koncepcji budowy w Błoniu stolicy swego państwa.

Wnuk Konrada Mazowieckiego dba o romański Kościół św. Trójcy...

Dogodnie usytuowane na traktach handlowych Błonie nie straciło jednak swego

 Portret Konrada II w kościele św. Trójcy

znaczenia. Syn Siemowita, książę Konrad II, gdy powrócił z niewoli, zadbał o rozwój wzniesionego w połowie XIII wieku kościoła. Mimo zniszczeń na przestrzeni wieków, świątynia w części dachowej i sklepieniowej pozostała niezmieniona. Obecnie to trzynawowa, orientowana bazylika, w której zachowały się elementy romańskie i wczesnogotyckie. Nawy boczne i część nawy głównej posiadają gotyckie sklepienia krzyżowo-żebrowe. Jednoprzęsłowe prezbiterium ma natomiast późnogotyckie sklepienie kryształowe z XVI w. Niezwykle cennym zabytkiem jest portret księcia Konrada II. Obok świątyni rozwinęła się osada, której w 1380 r. książę Janusz I nadał prawa miejskie. Pamiątką po książęcej lokacji jest rynek z zachowanym do dziś średniowiecznym układem urbanistycznym.

Katarzyna Radziejowska przyrządza zabójczą potrawę

Na błońskim rynku rozegrał się pierwszy akt upadku niezależnego Mazowsza. W 1524 r. na ucztę do Błonia udali się ostatni książęta mazowieccy: Stanisław i Janusz III. Na biesiadny stół trafiła potrawa przygotowana specjalnie dla Stanisława, przyrządzona wedle przekazów przez Katarzynę Radziejowską: kapłon polany octem z małmazji. Na drugi dzień po spożyciu tego specjału Stanisław zmarł. Czy został otruty, czy może organizm przyzwyczajony do polskich trunków nie tolerował małmazji, jak nazywano wówczas słodkie wina sprowadzane z dalekiej Krety?...

blonie.pl

w pobliżu

RADZIEJOWICE

W pięknym parku malowniczo położonym nad stawem wznosi się klasycystyczny pałac oraz neogotycki zameczek. Ów zamek skrywa wielowiekową historię rezydencji. Został wzniesiony w miejscu wcześniejszego XV-wiecznego dworu. Do dziś zachowały się fragmenty murów, które pochodzą ze średniowiecza i stanowią pozostałość po

CHLEBNIA

W niewielkiej wsi Chlebnia koło Grodziska Mazowieckiego znajdują się pozostałości grodu, który istniał w XI–XIII w. Być może zabezpieczał dostęp do Błonia od południa. Wał wokół grodu miał 300 m długości.

2 KAMPINOS

Białe Miasto w książęcej puszczy

Pierwsza wzmianka o Białym Mieście, czyli obecnym Kampinosie, pochodzi z 1377 r. Nazwa wywodzi się od białych, piaszczystych wydmy. W Kampinosie zatrzymywali się książęta mazowieccy podczas polowań w puszczy. W 1414 r. osada otrzymała prawa miejskie, a jej wójtem został Czeszek z Kocięcina. Nie tylko władcy Mazowsza lubili polować w Puszczy Kampinoskiej; również król Polski Władysław Jagiełło chętnie ugaśniał się po tutejszych ostępach za zwierzyzną. Czasy Księstwa Mazowieckiego pamięta drewniany Kościół pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP. Obecna świątynia w stylu polskiego baroku z lat 1733–1782, zbudowana z puszczańskich sosen, stoi w miejscu

📷 Neogotycki „zameczek” w Radziejowicach

dawnej siedzibie należącej do rodu Radziejowskich. *Był to starodawny i zamożny ród – pisał o Radziejowskich słynny XVI-wieczny heraldyk Bartosz Paprocki – przedtem senatorzy w ks. Mazowieckim byli, urzędy na sobie znaczne od książąt a potem od królów miewali, jako był Andrzej kasztelanem sochaczewskim.* Tenże Andrzej miał córkę Katarzynę, która zapisała się w historii Księstwa Mazowieckiego jako podejrzana o otrucie jego ostatnich władców.

radziejowice.pl

KATARZYNA RADZIEJOWSKA – FEMME FATALE Z RADZIEJOWIC

Śmierć ostatnich książąt mazowieckich – Stanisława w 1524 r., a dwa lata później jego brata Janusza – budziła ogromne kontrowersje. Powszechnie uważano, że młodzi i silni książęta zostali otruci. O ich śmierć oskarżano piękną Katarzynę Radziejowską, córkę kasztelana sochaczewskiego Andrzeja Radziejowskiego, która przebywała na książęcym dworze. Domniemana trucicielka miała najpierw romansować z księciem Stanisławem. Ambitnej kasztelance podobno marzyła się korona książęca. Stanisław wycofał się jednak z planów matrymonialnych pod wpływem matki, księżnej Anny. Mściwa Katarzyna miała otruć matkę księcia w 1522 r., a dwa lata później – swego wybranka. W 1526 r. zmarł nagle ostatni książę mazowiecki Janusz III. On również miał romans z Katarzyną, którą odwiedzał w rodzinnych Radziejowicach, gdy ta została wygnana z mazowieckiego dworu. Przerwał jednak miłosne schadzki, gdy zmarł jego brat Stanisław. Mazowiecka szlachta oskarżyła więc Katarzynę o spowodowanie także jego śmierci. Kasztelanka miała podsunąć truciznę przy pomocy zaufanych osób. Lekarze badający ciało księcia nie znaleźli jednak żadnych śladów trucizny i król wydał specjalny edykt, w którym stwierdził, że książęta zmarli z przyczyn naturalnych. Oficjalna wersja nie rozwiała jednak plotek i Katarzynę Radziejowską przez wieki uważano za trucicielkę ostatnich książąt mazowieckich.

 Kościół w Kampinosie

PUSZCZA KAMPINOSKA – MIEJSCE POŁOWAŃ KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH

W 1451 r. książę Władysław I płocki nadał kasztelanii sochaczewską wraz z Kampinosem swojej żonie Annie. Kiedy w 1476 r. król Kazimierz Jagiellończyk włączył do Polski ziemię sochaczewską wraz z terenami puszczańskimi, przeciwko jego decyzji zaprotestowali książęta władający wschodnią częścią Mazowsza: Janusz II i jego brat Bolesław V. Nie wiadomo, czy chodziło im bardziej o utratę całej ziemi sochaczewskiej, czy może o stratę miejsca polowań... Do 1476 r., czyli do chwili włączenia tych ziem do Polski, Puszcza Kampinowska była własnością książąt mazowieckich. Swoją nazwę wzięła od miejscowości Kampinos. W leśnych ostępach mazowieccy władcy chętnie polowali na grubego zwierz: jelenie, dziki i łosie. Dochody przynosiła także wycinka drewna oraz wydzierżawianie terenów puszczańskich za opłatą. Ogromnym popytem cieszyły się też tzw. sosny masztowe, długie i proste, których używano do budowy statków. Osady w puszczy zaczęły powstawać późno: w 1377 r. w dokumentach wymieniany jest Kampinos, w 1420 r. – Wilków, a w 1489 r. – Wiejca. Po włączeniu tych terenów do Polski Puszcza Kampinowska stała się królewską, tzn. dochody uzyskane z jej eksploatacji zasilały skarb państwowy.

wcześniejszego średniowiecznego kościoła. W jej wnętrzu zwracają uwagę piękne ołtarze oraz otaczany kultem XVIII-wieczny obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem – Pani Kampinosu. Naprzeciwko kościoła rosną dwa dęby – pomniki przyrody: Fryderyk Chopin i Stefan Wyszyński.

kampinos.pl

w pobliżu

GRÓD ZAMCZYSKO

Przemierzając Puszcę Kampinoską, warto udać się do obszaru ochrony ścisłej „Zamczysko”, gdzie zachowały się ślady po wcześnieśredniowiecznym grodzisku z XIII w. Cyldryczny stożek chroniony wałami otoczony był fosą. Gród osłaniał szlak wodny przez puszcze, a także pełnił rolę strażnicy w czasie najazdów litewsko-ruskich w XIII w. Możliwe, że było to jedno z grodzisk broniących dostępu do Błonia od północy. Uległo zniszczeniu w wyniku pożaru wznieconego zapewne przez napastników. Zwiedzanie ukrytego w puszczy grodu ułatwia system wygodnych, drewnianych ścieżek i tarasów widokowych.

3 BROCHÓW

Najciekawszy kościół obronny na Mazowszu

Niewielka wieś Brochów słynie z obronnego kościoła, w którym rodzice Fryderyka Chopina brali ślub, a on sam został ochrzczony. Obecny kościół stoi w miejscu świątyni, która wg legendy powstała na początku XII w. W 1551 r. z polecenia wojskiego warszawskiego – Jana Brochowskiego herbu Prawdzic – rozpoczęto budowę nowego kościoła w miejscu dawnej świątyni. Przebudowy dokonał znakomity architekt Giovanni Battista Veneziano. Budowa trwała 10 lat, a uroczysta konsekracja nastąpiła w 1596 r. Zniszczony w XVII w. przez Szwedów kościół został odbudowany w latach 1662–1665 przez ówczesnego właściciela Olbrachta Adriana Lasockiego, starostę wyszogrodzkiego. Kościół to trzynawowa bazylika. Prezbiterium zamknięte jest apsydą, nad

 Bazylika św. Jana Chrzciciela i św. Rocha w Brochowie

którą znajduje się wieża. Takie rozwiązanie architektoniczne jest właściwie niespotykane nigdzie indziej w Polsce. Od zachodu stanęły dwie cylindryczne wieże. Wokół świątyni, na wysokości nawy głównej, ciągnie się dwukondygnacyjny ganek tunelowy ze strzelnicami, który łączy trzy wieże. Całość została otoczona murem obronnym z protobastionami. W podziemiach zachowały się groby Lasockich, właścicieli wsi.

brochow.pl
brochow-parafia.pl

4 SOCHACZEW

Miasto, w którym zaczęła się historia niezależnego Mazowsza

Mury zamku nad Bzurą pamiętają ważne wydarzenia. W 1377 r. książę Siemowit III ustanowił tu statut sochaczewski, pierwszą kodyfikację prawa zwyczajowego na Mazowszu. W 1410 r. pod murami warowni przemaszerowała w stronę Grunwaldu armia polska, a cztery lata później jeden z najsłynniejszych rycerzy Królestwa Polskiego – Zawisza Czarny – właśnie na rynku w Sochaczewie wypowiedział wojnę zakonowi krzyżackiemu. Cała historia niezależnego Mazowsza zaczęła się od śmierci księcia Bolesława Krzywoustego w Sochaczewie...

Bolesław Krzywousty dzieli Polskę na dzielnice

W 1138 r. książę Bolesław III Krzywousty zmarł w klasztorze benedyktynów Świętej Trójcy w Sochaczewie. Jego śmierć i napisany wcześniej testament przyczyniły się do powstania niezależnego Mazowsza. Gdyby książę nie podzielił Polski między synów, Mazowsze nie mogłoby się poszczycić trzema stuleciami niezależności. W miejscu, gdzie niegdyś wznosił się klasztor, stoi dziś pamiątkowy krzyż.

STATUTY SOCHACZEWSKIE

Statuty uchwalone na zamku podczas zjazdu książąt były najstarszym pisanym zbiorem praw na Mazowszu. W 1377 r. Siemowit III zwołał do Sochaczewa wojewodów, kasztelanów, sędziów i chorążych mazowieckich. Wraz ze swoimi synami: Januszem i Siemowitem IV oraz wielmożami uchwalił i spisał wspólny dla całego Mazowsza zbiór praw – 17 artykułów, które regulowały sprawy karne i cywilne. Wcześniej wyroki sądowe były podejmowane w oparciu o prawo zwyczajowe, prawo kościelne, prawa niemieckie lub też w oparciu o tzw. sądy boże.

 Ruiny zamku w Sochaczewie

Siemowit III wznosi zamek nad Bzurą

Niedaleko miejsca, gdzie stał niegdyś klasztor, na wysokim wzniesieniu nad Bzurą, zachowały się mury zamku. Początki osadnictwa na wzgórzu zamkowym sięgają XII w. W pierwszej połowie następnego stulecia książę Konrad Mazowiecki wznosił drewniano-ziemny gród. Osada szybko się rozwijała dzięki położeniu krzyżujących się szlaków handlowych. W 1286 r. gród został spalony. Nie wiadomo, kiedy dokładnie Sochaczew otrzymał prawa miejskie, prawdopodobnie jeszcze w XIII w., a na pewno przed 1324 r. Z inicjatywy księcia Siemowita III powstał też po połowie XIV w. murowany gotycki zamek, który pełnił rolę książęcej rezydencji. Wieloboczną budowlę wzniesiono z cegły i kamienia polnego. Cała rezydencja składała się z murów obronnych oraz z drewnianych zabudowań wewnętrznych.

Archeolodzy odkrywają tajemnice zamku

Zachowane do dzisiaj ruiny są pozostałością po wczesnobarokowym zamku z początku XVII w. W wyniku badań archeologicznych odkryto jednak ślady wcześniejszych budowli wzniesionych przez księcia Siemowita. Rozbudowę zamku przeprowadziła w drugiej połowie XV w. księżna Anna Oleśnicka, matka zmarłych tragicznie ostatnich książąt

płockich, która sprawowała rządy w ziemi sochaczewskiej do 1476 r., a następnie Krzysztof Szydłowiecki, który był jednym ze starostów sochaczewskich po inkorporacji ziemi sochaczewskiej do Polski. W ostatnich latach ruiny zamkowe zostały poddane badaniom archeologicznym, a obecnie odbywa się proces ich konserwacji i rekonstrukcji. Projektu przebadania oraz odbudowy najcenniejszego sochaczewskiego zabytku podjęło się Stowarzyszenie „Nasz Zamek”.

sochaczew.pl

5 GIŻYCE

Mała miejscowość, wielka polityka

Właściciel Giżyc, biskup płocki Paweł Giżycki, w połowie XV w. sprawował rządy na całym obszarze Mazowsza.

Biskup polityk

W tej niewielkiej miejscowości zapadały bardzo ważne decyzje mające wpływ na losy całego Księstwa Mazowieckiego. Wszystko za sprawą biskupa Pawła Giżyckiego herbu Gozdawa (1400–1463), który po śmierci księcia Bolesława IV (1454) pełnił funkcję regenta na Mazowszu wschodnim, a po śmierci księcia Władysława I (1455) również na Mazowszu zachodnim. Biskup był zdecydowanym

Europejskie Centrum Artystyczne im. Fryderyka Chopina w Sannikach

zwolennikiem niezależności Mazowsza, a po śmierci króla Władysława Warneńczyka stał się entuzjastą osadzenia na tronie polskim jednego z książąt mazowieckich.

Biskup budowniczy

Biskup zapisał się w historii nie tylko jako polityk, lecz także budowniczy. Pułtusk zawdzięcza mu powstanie bazyliki, a mała rodzinna wieś Giżyce dwóch budowli: gotyckiego kościoła i dworu obronnego. Jednonawowy Kościół gotycki pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła został ufundowany w 1439 r. Neobarokowy ołtarz ozdabia słynący z łask obraz Matki Boskiej Giżyckiej. Na terenie obecnego zespołu pałacowo-parkowego Suskich mieścił się wybudowany w 1439 r. dwór obronny. Istniejąca do tej pory wieża stoi na fundamentach dawnej wieży wzniesionej przez biskupa Giżyckiego.

6 SANNIKI

Historia miejsca – książęta mazowieccy

Pierwsze pisane przekazy historyczne informujące o istnieniu dóbr sannickich pochodzą z roku 1299. Mówią o stojącym wówczas w osadzie dworze myśliwskim książąt mazowieckich, sprawujących rządy w zachodniej części księstwa – na tzw. Mazowszu płockim. Sannicki odcinek Szlaku Książąt

Mazowieckich swą historią wychodzi daleko poza czasy, gdy mieszkali tu Siemowitowie.

Od osady do wójtostwa

Początek Sannik związany jest z organizacją osad służebnych w XI–XII w. Sanniki były jedną z zaledwie czterech miejscowości na ziemiach polskich, których mieszkańcy dostarczali sianie na potrzeby dworów książęcych. Po podziale Polski na dzielnice, Sanniki

ZBRODNIA WE DWORZE

Ostatni z Siemowitów – Siemowit VI, bratanek Siemowita V – zmarł w książęcym dworze w Sannikach. Dwa miesiące później w płockiej siedzibie książąt zmarł jego dwa lata młodszy brat Władysław II. Jak zapisał w swej kronice Jan Długosz, obaj chłopcy zostali najprawdopodobniej otruci. Ich bezpotomna śmierć spowodowała wygaśnięcie dynastii, która władała Mazowszem płockim. Tak ziemie do niej należące zostały przejęte przez króla Polski, Kazimierza Jagiellończyka. Te incydenty na dworze w Sannikach i Płocku rozpoczęły cykl zdarzeń, który zakończył się 64 lata później pełną inkorporacją całego Mazowsza do Polski.

Widok na wykopaliska i fundamenty odkrytego dworu w Sannikach

weszły w skład dzielnicy mazowieckiej, która od czasu rządów księcia Konrada Mazowieckiego stała się odrębnym księstwem, w którym sprawowały władzę kolejne pokolenia jego następców. Podczas podziałów księstwa leżące w ziemi gostynińskiej Sanniki były łączone z zachodnią częścią – Mazowszem płockim i jego władcami. Z Sannikami szczególnie związani byli trzej książęta, noszący imię Siemowit. Za czasów księcia Siemowita IV, w pierwszej połowie XIV w., Sanniki otrzymały wójtostwo i zaczęły przekształcać się z osady służebnej w miejscowość na prawie niemieckim. W czasie rządów jego syna księcia Siemowita V, którego władza ograniczała się jedynie do ziemi rawskiej i gostynińskiej, Sanniki stały się siedzibą książęcą oraz siedzibą parafii.

Co skryła ziemia

Podczas rewaloryzacji zespołu pałacowo-parkowego i prac wykopaliskowych na terenie parku, w październiku 2011 r. archeolodzy dokonali sensacyjnego odkrycia: odkopano fragmenty fundamentów budowli oraz części podstawy pieca, a na kamiennym narożu odkryto ślady drewnianej belki. Badania pokazały, że to pozostałości dworu z przełomu XVII i XVIII wieku. Dwór został usytuowany na sztucznym wzniesieniu, być może nadbudowany na starszym budynku. Może na

stojącym tu wcześniej dworze książąt mazowieckich? Wystawa „Co było przed pałacem? Czyli archeologia sannickiego parku” powstała we współpracy z Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie w oparciu o wyniki badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 2017 roku. Odsłonięte relikty kamiennych fundamentów XVII-wiecznego dworu oglądać można nieopodal głównego wejścia do pałacu. Natomiast na specjalnie zaadaptowanym na ten cel poddaszu sannickiego pałacu prezentowane są artefakty wydobyte podczas prac wykopaliskowych.

Okno w przeszłość

Wystawa łączy prezentację zabytków z multimedialnymi wizualizacjami w różnych formach: w postaci filmów, hologramów czy animacji. Zawiera również elementy, których celem jest zainteresowanie najmłodszych widzów. Jest to między innymi model wykopu archeologicznego z kopiami zabytków, które mogą samodzielnie odkrywać. Na wystawie obejrzeć można wnętrze stylizowane na jedno z pomieszczeń osiemnastowiecznego dworu, ale zajrzeć do niego można jedynie... przez dziurkę od klucza. Obok umieszczono wizualizację różnych wcieleń domostw kolejnych pokoleń zamieszkujących dobra sannickie.

Zamek w Gostyninie

Wizualizacja zarysu dworu

Nierozzerwalnym elementem wystawy na poddaszu pałacu jest część plenerowa znajduąca się bezpośrednio przed pałacem, gdzie zwiedzający mogą obejrzeć pozostałości fundamentów XVIII-wiecznego dworu. Źródła pisane, w powiązaniu z innymi tekstami urzędowymi, pozwoliły na rekonstrukcję wyglądu zewnętrznego budynku.

Punkt Informacji Turystycznej

ul. Warszawska 142, Sanniki
tel. +48 24 268 11 08, ecasanniki.pl

7 GOSTYNIN

Odbudowany zamek, wielka żaba i duch rosyjskiego cara

Jeszcze niedawno w miejscu zamku, który wzniosł niegdyś książę Siemowit IV, stał kościół. Dziś zamek jest odbudowany, a w dawnej wieży straszy duch... rosyjskiego cara.

Na Łysej Górze

Historia Gostynina zaczęła się w miejscu zwanym Łysą Górą. Na przesmyku między jeziorami Czarne i Kocioł powstał gród, który rozbudował książę Konrad Mazowiecki. Warownia położona na pograniczu Mazowsza i Kujaw oraz szlaków handlowych miała ważne znaczenie strategiczne. Pod koniec XIII w.

Gostynin stał się przedmiotem sporu pomiędzy wnukami Konrada: Bolesławem II i jego bratem Konradem II, którzy prowadzili wojnę domową na Mazowszu przez 15 lat. Ten drugi nie zapisał się chlubnie w historii Gostynina. W 1286 r. zdobył i spalił gród.

Ojciec i syn budują warownię w nowym mieście

Nowa warownia powstała na południe od Łysej Góry. Siemowit III, pierwszy władca mazowiecki, który użył tytułu księcia gostynińskiego, kazał w miejscu dzisiejszego zamku wznieść drewnianą wieżę obronną. Jego syn, Siemowit IV, wybudował nowe fortyfikacje. Czworoboczne mury wzmocniono w narożach szkarpami. W kurtynie wschodniej znajdowała się brama wjazdowa. Zamek stał się ulubioną rezydencją księcia, który w 1382 r. nadał Gostyninowi prawa miejskie. Mieszkańcy miasta po upływie wieków oddziękcyli się swemu władcy, wystawiając mu pomnik na rynku, który kazał wytyczyć.

gostynin.pl

Duch cara straszy na zamku

Zamek, zniszczony w końcu XVIII w. i zamieniony w zbór ewangelicki, stał się ponownie, po przebudowie w 2009 r., zamkiem. Z oryginalnej budowli pozostał tylko

fragment murów i wieża. Pod wieżą znajduje się loch, w którym niegdyś przetrzymywano więźniów. Jeśli wierzyć przekazom ustnym, los osadzonych tam skazańców był straszliwy. Miał ich pożerać potwór przypominający wyglądem wielką żabę. Gdy brakowało mu stawy z więźniów, szukał ofiar w miasteczku. Czy jest w tej historii choć ziarno prawdy? Ponoć skórę potwora wyeksponowaną na bramie miasta widział w 1656 r. Erik Dahlbergh – kwatermistrz szwedzkiej armii, a potem jej feldmarszałek. *Okropny, straszliwy zwierz, któregośmy wszyscy oglądali z wielkim zdumieniem* – napisał w swoim dzienniku. Dahlbergh uwiecznił na rysunkach wiele polskich miast i zamków, jednak zamku w Gostyninie i wiszącego na jego bramie straszzydła nie narysował. Zamkowa wieża kryje jeszcze jedną tajemnicę. Ponoć można spotkać tam

„OPOWIEŚĆ ZIMOWA” NA ZAMKU W RAWIE

Książę Siemowit III obok licznych zalet miał także dwie przywary – był człowiekiem zazdrosnym i gwałtownym. Gdy jego młodsza o 23 lata żona zaszła w ciążę, władca, podejrzewając niewierność, kazał ją zamknąć w wieży rawskiego zamku. Kiedy księżna urodziła syna, Siemowit polecił udusić żonę, a dziecko oddał na wychowanie ubogiej rodzinie z wioski położonej niedaleko Rawy Mazowieckiej. Młodemu Henrykiem zaopiekowała się przyrodnia siostra i wychowała go na swoim dworze w Słupsku. Gdy Henryk dorósł, wrócił na dwór ojca, a że był do niego podobny jak dwie krople wody, Siemowit uznał go za swoje dziecko i uzyskał dla niego biskupstwo płockie. Te tragiczne wydarzenia, które opisał w swej kronice Janko z Czarnkowa, prawdopodobnie stały się kanwą „Zimowej opowieści” Szekspira. Angielski dramaturg zmienił jedynie miejsce akcji i narodowość głównych bohaterów.

ducha... cara Wasyla IV Szujskiego. Car był jedynym rosyjskim monarchą, który złożył hołd lenny polskiemu królowi. Było to w czasach wielkiej smuty, gdy polskie oddziały opoływały się na Kreml. Po przyjeździe do Polski zamieszkał z całą rodziną na zamku w Gostyninie, tutaj też wszyscy zmarli. Ponoć przyczyną śmierci była zaraza.

w pobliżu

RAWA MAZOWIECKA

Górująca nad miastem oktagonalna wieża to pozostałość po gotyckim zamku wybudowanym w XIV w. Fundatorem budowli był prawdopodobnie książę Siemowit III. Warownia postawiona na planie czworoboku miała chronić południową granicę Mazowsza przed nieprzyjacielskimi najazdami. Być może jedno z tragicznych wydarzeń, które miały miejsce na rawskim zamku, zainspirowało Wiliama Szekspira do napisania „Zimowej opowieści”.

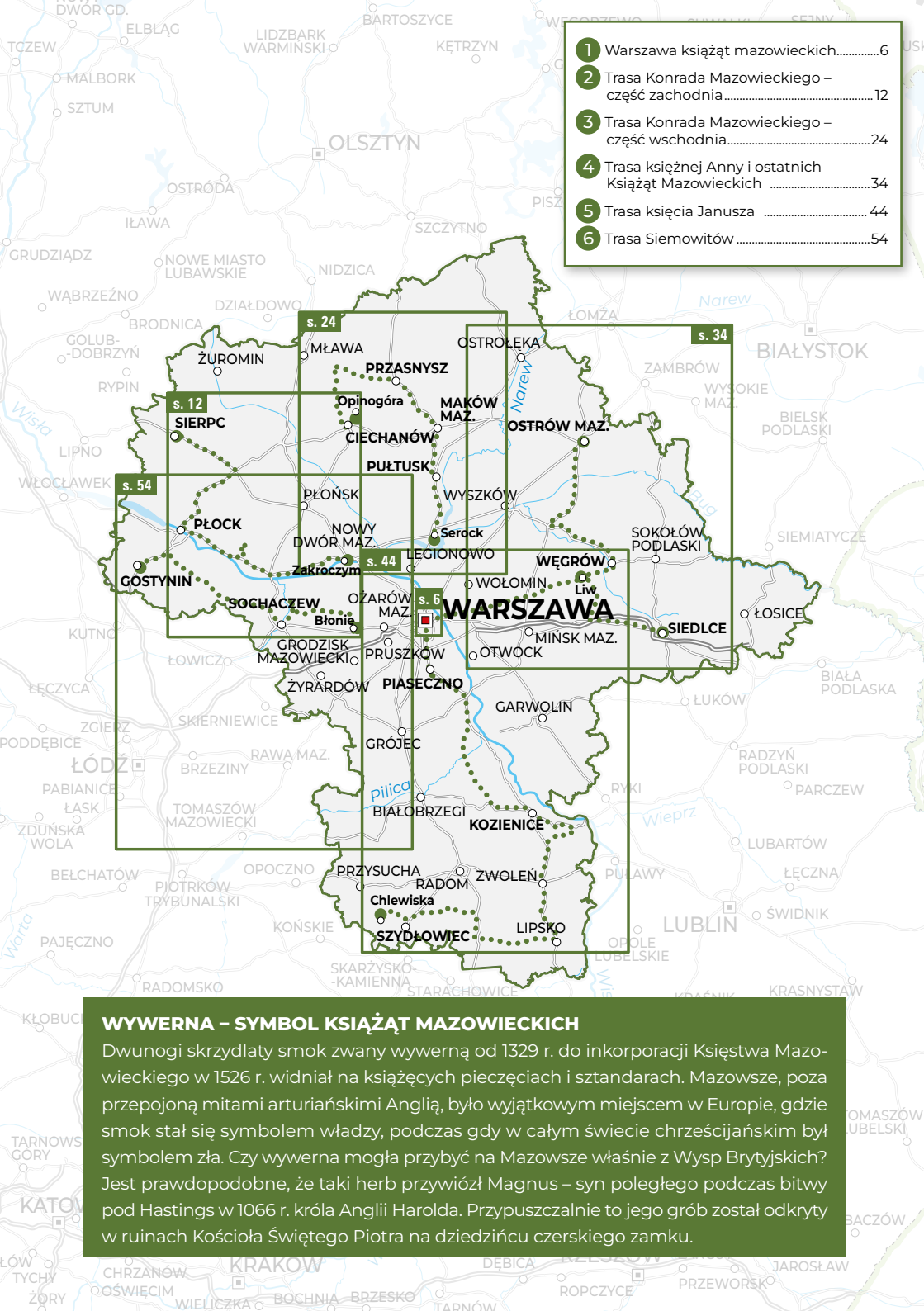
rawamazowiecka.pl

w pobliżu

ŁOWICZ

Choć Łowicz i okoliczne ziemie znajdowały się w obrębie Księstwa Mazowieckiego, należały do arcybiskupów gnieźnieńskich. W 1242 r. książę Konrad Mazowiecki wydał tzw. „wielki przywilej” arcybiskupom gnieźnieńskim, w którym dobra łowickie nazywano kasztelanią. W XIII w. Łowicz otrzymał prawa miejskie, a w następnym stuleciu arcybiskup Jarosław Bogoria Skotnicki wzniósł zamek. On też uzyskał od księcia Siemowita III immunitet gwarantujący pełną niezależność ziem od władzy książąt mazowieckich. Arcybiskup poczynił jedynie dwa ustępstwa na rzecz księcia: zgodził się płacić jedną grzywnę złota rocznie, by podkreślić tytułarną zwierzchność księcia nad Łowiczem, a także pozwolił księciu zachować prawo do polowania na tury w okolicznych lasach.

lowicz.eu

1	Warszawa książąt mazowieckich.....	6
2	Trasa Konrada Mazowieckiego – część zachodnia.....	12
3	Trasa Konrada Mazowieckiego – część wschodnia.....	24
4	Trasa księżnej Anny i ostatnich Książąt Mazowieckich	34
5	Trasa księcia Janusza	44
6	Trasa Siemowitów	54

WYWERNA – SYMBOL KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH

Dwunogi skrzydlaty smok zwany wywerną od 1329 r. do inkorporacji Księstwa Mazowieckiego w 1526 r. widniał na książęcych pieczęciach i sztandarach. Mazowsze, poza przepojoną mitami arturiańskimi Anglią, było wyjątkowym miejscem w Europie, gdzie smok stał się symbolem władzy, podczas gdy w całym świecie chrześcijańskim był symbolem zła. Czy wywerna mogła przybyć na Mazowsze właśnie z Wysp Brytyjskich? Jest prawdopodobne, że taki herb przywiózł Magnus – syn poległego podczas bitwy pod Hastings w 1066 r. króla Anglii Harolda. Przypuszczalnie to jego grób został odkryty w ruinach Kościoła Świętego Piotra na dziedzińcu czerskiego zamku.

Poznaj inne szlaki:

Szlak Bitwy
Warszawskiej 1920

Szlak
Chopinowski

Industrialne
Mazowsze

Mazowsze
na Filmowo

Fundusze Europejskie
dla Mazowsza

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Mazowsze.
serce Polski

Publikacja realizowana w ramach projektu pn. „Rozwój oferty szlaków turystycznych Mazowsza”
współfinansowanego z Funduszy Europejskich dla Mazowsza 2021-2027